

ជំពូក ៣

១-លក្ខណៈរបស់សម្ព័ន្ធសង្គមវប្បធម៌

លក្ខណៈរួមនៃរចនាសម្ព័ន្ធសង្គមខ្មែរ នាសម័យបុរាណអាចឆ្លុះបញ្ចាំងតាម រយៈសិលាចារឹក និងបដិមាសាស្ត្រតាមប្រាង្គប្រាសាទនានាក្នុងចក្រភពអង្គរ ។ ដោយសារសង្គមខ្មែរនាសម័យនោះ ជាសង្គមមួយ ដែលមានព្រះមហាក្សត្រិយ៍ ជា ប្រមុខដឹកនាំរាជរដ្ឋាភិបាល ។ ដូច្នេះហើយ បានជារចនាសម្ព័ន្ធសង្គមខ្មែរ ជារចនា សម្ព័ន្ធមួយ រៀបចំតាមរបបរាជានិយម តាមលំនាំប្រទេសឥណ្ឌា ។ បន្ទាប់ពីព្រះ មហាក្សត្រិយ៍ ដែលជាអ្នកកាន់អំណាច នយោបាយ សាសនា និងសេដ្ឋកិច្ច គេ ឃើញមាននាមីសព្វមុខមន្ត្រីគ្រប់ជាន់ថ្នាក់ ស្ថិតក្រោមការដឹកនាំរបស់ព្រះមហា ក្សត្រិយ៍ ។

លក្ខណៈវប្បធម៌សង្គមខ្មែរនាសម័យបុរាណអង្គរ ត្រូវបានបន្តក្នុងសម័យ អង្គរ ជាពិសេសក្នុងរជ្ជកាលរបស់ព្រះបាទសូរ្យវរ្ម័នទី១ ។ តាមការសិក្សានៃផ្ទាំង សិលាចារឹកអូស្មាច់ Ka ១៨ ដែលត្រូវបានរកឡើងនៅឆ្នាំ១០១៤នៃគ.ស. នៅលើ សរសរស្តម្ភទាំងពីរខាង ។ យើងអាចបញ្ជាក់នូវលក្ខណៈសង្គមខ្មែរដូចតទៅនេះ :

សូមបញ្ជាក់ថា នៅលើចំហៀងទីមួយ ឬផ្នែកខាងក មានអក្សរ៥៧បន្ទាត់ ចំហៀងទី២ ឬផ្នែកខាងខ មានអក្សរ៥៥បន្ទាត់ ពោលគឺ៣០បន្ទាត់សរសេរជាភា សាខ្មែរ ហើយ២៥បន្ទាត់ទៀត សរសេរជាភាសាសំស្ក្រឹត ។ សិលាចារឹកមានកម្ពស់ ១.៥១ម និង ទទឹងប្រវែង០.៨៥ម ។

សូមជម្រាបថា អក្សរនៃសិលាចារឹកនេះ ប្រកបដោយលក្ខណៈល្អឆើត ឆាយ ហើយសរសេរជាអក្សរខ្មែរទាំងដុល ដោយមានឃ្លាប្រយោគច្បាស់ល្អ ខុស

ប្លែកពីសម័យមុនៗ ។

តាមពិតសិលាចារឹកនេះ រូបខ្ញុំផ្ទាល់បានទទួលពីទីបញ្ជាការយោធាខេត្ត សៀមរាប នៅឆ្នាំ១៩៩៤ ។ សិលាចារឹកនេះ ត្រូវបានចារឡើងក្នុងរជ្ជកាលរបស់ព្រះ បាទសុរ្យវរ្ម័នទី១ (១០០២-១០៥០) ។ សិលាចារឹកនេះ ក៏ដូចជាផ្ទាំងសិលាចារឹក ពាក្យសម្បថ ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងឱ្យឃើញក្របខ័ណ្ឌនៃខេមរនិយកម្ម ឬការអភិវឌ្ឍន៍ ភាសាខ្មែរ ហើយវាក៏ជាអត្ថបទអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរដែរ ដែលស្ថិតនៅលើតថភាព ក្នុងជីវភាពជាក់ស្តែង របស់មហាមន្ត្រីខ្មែរមួយរូបៗ ក្នុងស.វ.ទី១១នៃគ.ស. ។

ភាគទី១នៃសិលាចារឹកនេះ បានសរសេរពណ៌នាអំពីពិធីដ៏មហាឱឡារិក នៅក្នុងសវនាការ នៃព្រះមហាក្សត្រីយ័ព្រះបាទសុរ្យវរ្ម័នទី១ គឺព្រះបាទសុរ្យវរ្ម័នទី១ នៅប្រាសាទនៃចតុម្ភារនៃទីក្រុងស្រីជយេន្ទ្រ (នន្ទតីរី) នៅចំពោះមុខមហាមន្ត្រី នៃព្រះមហារាជរាំងនៅថ្ងៃពុធ ទី៥កើត ខែមិគសិរ ឆ្នាំ៩៣៦ នៃមហាសករាជ ។

នៅក្នុងពិធីសវនាការនេះ ព្រះបាទសុរ្យវរ្ម័នទី១បានមានព្រះរាជបន្ទូល បង្គាប់ដល់មន្ត្រីជាន់ខ្ពស់ទាំងឡាយ ជាមហាបណ្ឌិត ឱ្យចេញទៅធ្វើចំណារនៃបញ្ជា របស់ព្រះអង្គ នៅព្រះវិហារព្រះសិរីលិង្គ នៅស្រុកមធ្យមប្រទេសក្នុងគោលបំណង ផ្សព្វផ្សាយព្រះប្រទេសដ៏ទាំងឡាយ ដែលជាកម្មសិទ្ធិរបស់មហាមន្ត្រីម្នាក់ឈ្មោះ ព្រះ កំស្តែងអញ្ចូលក្សិបតិវរ្ម័ន ពីឆ្នាំ៩៣២ ដល់៩៣៦ នៃមហាសករាជ ដែលជាម្ចាស់ ដីធ្លីទាំងនោះ ។

សូមបញ្ជាក់ផងដែរថា មហាសេដ្ឋីរូបនេះ ត្រូវបានទទួលបន្ទុកស្ថាបនា បូជនីយដ្ឋានមួយឈ្មោះថា ព្រះវិហារសិរីលិង្គ ដែលក្នុងនោះមានភូមិគ្រឹះព្រៃ ព្រឹក្សាព្រមទាំងស្រែចម្ការទាំងឡាយផង ។

ក្រៅពីនេះ យើងក៏បានដឹងទៀតថា ញាតិសាលោហិតរបស់មហាមន្ត្រី

លក្សិបតិវរ្ម័ន តទៅអនាគតក៏មានសិទ្ធិពេញលេញ ក្នុងការកាន់កាប់ទ្រព្យសម្បត្តិ ភូមិករបស់ព្រះវិហារសិរីលិង្គ នៅមធ្យមប្រទេសខាងលើនេះដែរ ។ យោងលើ ខ្លឹមសារនៃសិលាចារឹកនេះ ដែលមានការអធិប្បាយអំពីកម្មសិទ្ធិដីធ្លី យើងអាច ដឹងថា កូនចៅអាចទទួលនូវកេរមតិជាដីធ្លី ពីឪពុកម្តាយរបស់ខ្លួនយ៉ាងប្រាកដ ក្នុង សម័យអង្គរ ។

ម្យ៉ាងវិញទៀត តាមរយៈខ្លឹមសារសិលាចារឹក Ka១៨ ដដែលខាងលើ នេះ យើងក៏អាចដឹងនូវទិន្នន័យមួយចំនួនទៀតដែរ ដែលពាក់ព័ន្ធនឹងការចងការ ប្រាក់ ឬលក់ដូរដីធ្លីនាសម័យអង្គរ ។ នាសម័យបុរាណជាទូទៅសកម្មភាពខាងការ លក់ដូរ និងទិញដីធ្លីបានធ្វើការបង់ថ្លៃដោយថ្នូរ ។ ជំនួយដោយរូបិយវត្ថុ គឺមានការ ប្រើប្រាស់លោហធាតុមានតម្លៃ មានឆ្នាំង ក្រណាត់ សំពត់ សត្វពាហនៈ ។ របៀប ចងការប្រាក់ ឬមានបានប្រព្រឹត្តទៅដោយយកការខ្ពស់បំផុត គឺយកការ១០០ ភាគ រយ ហើយដែលមានបញ្ជាក់ដោយពាក្យខ្មែរបុល ពាក្យបុលនេះ ត្រូវបានគេបន្ត ប្រើរហូតដល់សព្វថ្ងៃ ។

ឧទាហរណ៍ជាក់ស្តែង ក្នុងអត្ថបទសិលាចារឹកនេះបានដឹងថា មានមន្ត្រី ខ្មែរជាន់ខ្ពស់ម្នាក់ឈ្មោះ មហាមន្ត្រីលក្សិបតិវរ្ម័ន ដែលបានឱ្យបុគ្គលវាបលេបុល មានសុទ្ធចំនួនពីរតម្លឹង ដើម្បីបង់ពន្ធដាររាជការ ដោយបានយកការ១០០ភាគរយ ពោលគឺគុណនឹងពីរដង ចំពោះចំនួនប្រាក់បុល ។ វាបលេត្រូវតែសងមាន៤ តម្លឹង ដល់មហាមន្ត្រីលក្សិបតិវរ្ម័ន ក៏ប៉ុន្តែក្នុងពេលនោះ គ្មានមាសសងក៏ត្រូវបង្ខំចិត្តយក ដីមួយកន្លែង សងដល់មហាមន្ត្រីជាន់ខ្ពស់ខាងលើនេះវិញ ។

ដូចនេះ ក្នុងសម័យអង្គរ របៀបរបបចងការប្រាក់ អាចធ្វើឡើងដោយវិធី យកការ ហើយវិធីចងការប្រាក់នេះ បានធ្វើឡើងមិនមែនតែចំពោះតែមាស (ដែល

គេប្រើជារូបិយវត្ថុ ឬជាប្រាក់) ប៉ុណ្ណោះទេ គឺចំពោះវត្ថុមានតម្លៃ ចំពោះសត្វ ពាហនៈ និងចំពោះដីធ្លីជាដើមផងដែរ ។ល។

គេអាចនិយាយបានថា ទ្រព្យសម្បត្តិជាដីធ្លី និងភូមិកររបស់ប្រជាពលរដ្ឋ ដែលត្រូវអង្គការតុលាការ មានមន្ទិលសង្ស័យចោទប្រកាន់ថា ជារបស់ខ្មាំងប្រឆាំង ទៅនឹងរាជរដ្ឋាភិបាល នឹងត្រូវរឹបអូស និងពិន័យបញ្ចូលមកជាសម្បត្តិសាធារណៈ ។ ឧទាហរណ៍ដ៏ជាក់ស្តែង ខ្លឹមសារនៃសិលាចារឹក៧ដែលបានឱ្យដឹងបន្ថែមទៀតថា គ្រួសារមួយត្រកូលពោ បានត្រូវផ្តន្ទាទោស និងពិន័យ ដោយហេតុថា សមាជិកនៃ គ្រួសារខាងលើនេះ មានសចេតនាខ្លីខ្លាំងប្រឆាំងនឹងព្រះបាទសុរ្យវរ្ម័នទី១ ម្ល៉ោះ ហើយ ដីធ្លីទាំងឡាយព្រមទាំងព្រះវិហារខាងព្រះពុទ្ធសាសនា ឈ្មោះសុខាវាស កសាងដោយត្រកូលពោ ត្រូវបានរឹបអូសហើយប្រគល់ឱ្យទៅមហាមន្ត្រីជាសេដ្ឋី ឈ្មោះលក្សិបតិវរ្ម័ន ដែលយើងបានឃើញឈ្មោះនៅខាងលើ ហើយតមក ព្រះ មហាក្សត្រិយ៍បានបញ្ជាឱ្យមន្ត្រីនោះ ស្ថាបនាព្រះសិវលិង្គមកដាក់ជំនួស នៅលើ ទីអាសននោះវិញ ។

នេះជាព្រឹត្តិការណ៍ជាប្រវត្តិសាស្ត្រមួយយ៉ាងសំខាន់ ដែលត្រូវបានចារឹក ទុកនៅលើផ្ទាំងសិលាចារឹករបស់យើង ហើយតាមឯកសារដ៏មានតម្លៃនេះ យើង ដឹងថា ព្រះបាទសុរ្យវរ្ម័នទី១ ពិតជាមានព្រះរាជហឫទ័យទោរទន់ទៅខាងព្រហ្មញ្ញ សាសនាជាងព្រះពុទ្ធសាសនា ដូចជាសាងសង់ព្រះសិវលិង្គជាភស្តុតាងស្រាប់ ។ ការ ដែលព្រះអង្គមានព្រះមរណនាមថា ព្រះបាទបរមនិរាបទ ពុំមែនមានន័យថា ព្រះ អង្គយកព្រះពុទ្ធសាសនាធ្វើជាសាសនារបស់រដ្ឋ ក្នុងរាជ្យរបស់ព្រះអង្គនោះទេ ពីព្រោះពាក្យសម្រេច និរាបទនេះ ត្រូវបានគេប្រើក្នុងព្រហ្មញ្ញសាសនាដូចគ្នាដែរ ។

អ្វីដែលយើងពោល គឺស្របទៅតាមខ្លឹមសារនៃសិលាចារឹក K.៣៨០ នៃ

ប្រាសាទព្រះវិហារដែរ ដែលបានឱ្យដឹងថា ព្រះអង្គបានធ្វើសម្ពាធិ និងបំពេញពិធី បូជាយញ្ញ ដើម្បីឱ្យព្រះអាទិទេពនៃសិវលិង្គបុរៈ មកសណ្ឋិតនៅឯប្រាសាទព្រះ វិហារ ឬសិវលេស្វរៈវិញ ។ បើយោងទៅលើការស្រាវជ្រាវថ្មីរបស់លោក វង់ សុធារាបាននិយាយថា សិវលេស្វរៈអាចសំដៅដល់ភ្នំព្រះធាតុ ដែលស្ថិតនៅក្នុងខេត្ត កំពង់ឆ្នាំងបច្ចុប្បន្ននេះ ព្រោះនៅទីនោះ មានព្រះសិវលិង្គធម្មជាតិមួយយ៉ាងធំ សម្បើមអស្ចារ្យច្រើនជាងសិវលិង្គបុរៈនៅវត្តភូ ដែលស្ថិតនៅម្តុំចម្បាំងស្រី ក្នុង ប្រទេសលាវបច្ចុប្បន្ននេះទេដឹង ។ ចំពោះបញ្ហានេះ យើងពុំទាន់ហ៊ានសន្និដ្ឋាន យ៉ាងណាដែរទេ ក្នុងបច្ចុប្បន្ននេះ ។

២-នយោបាយបក្សសម្ព័ន្ធ

ជាការពិតព្រះមហាក្សត្រិយ៍នាសម័យអង្គរ ពិសេសព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៧ សុទ្ធសឹងតែជាស្តេចសឹកប្រកបដោយចំណេះចេះដឹងជ្រៅជ្រះ ដូចជាខាងកវីនិពន្ធ ឬ ខាងវិទ្យាសាស្ត្រ វេយ្យាករណ៍ជាដើម ។ ដើម្បីពង្រឹងនយោបាយផ្ទៃក្នុង និងការ ពារសុវត្ថិភាពប្រទេសក្នុងខណៈដែលពួកមេម៉ៅថៃ លាវ ទើបតែបានចុះមកជ្រក កោនក្នុងទឹកដីខ្មែរជាបន្តបន្ទាប់ ហើយកាន់តែច្រើនឡើងៗ ព្រះអង្គបានប្រទាន ព្រះរាជបុត្រី ដែលមានរូបឆោមល្អគួរឱ្យបេតិទេពចំពោះបុគ្គលណា ដែលបានទទួល យសសក្តិទ្រព្យសម្បត្តិយ៉ាងស្តុកស្តម្ភពីទ្រង់ ។

នយោបាយខាងលើនេះ គឺផ្អែកលើសម្ព័ន្ធមិត្ត ត្រូវបានបន្តក្នុងរជ្ជកាល ក្រោយៗមកទៀត ដូចជាភស្តុតាងប្រវត្តិសាស្ត្របានកត់ត្រាទុក ។ ឧទាហរណ៍ដ៏ ជាក់ស្តែងគឺ ដោយមានគោលដៅការពារសន្តិសុខជាតិ ព្រះរាជាខ្មែរបានសប់ ព្រះរាជហឫទ័យប្រទានឋានន្តរស័ក្តិ "ស្រីខាន្តបទិទ្រាទិត្យ" ដល់ព្រះរាជបុត្រីរបស់

ទ្រង់ព្រះនាមថា សិខរមហាទេវី និងព្រះខ័នជ័យស្រីទៅមេទ័ពចែម្នាក់នៅឃើង
រាជា ឬសុខោទ័យ ។ តាមពិតព្រះរាជទង្វើបែបនេះ ក៏មិនខុសប្លែកពីអ្វី ដែលបាន
អនុវត្តនៅស.វ.ទី១៤ ចំពោះស្តេចលាវ ព្រះបាទផាងដៃរ ដែលជាស្ថាបនិកព្រះរាជ
ធានីប្រាសាទព្រះបាង ពីព្រោះស្តេចអង្គនេះ ក៏បានរៀបអភិសេកជាមួយបុត្រីម្នាក់របស់
ព្រះមហាក្សត្រិយ៍ នាទីក្រុងអង្គរដែរ គឺព្រះនាងយោតកែវ ។

គួរកត់សម្គាល់ថា កាលដែលព្រះមហាក្សត្រិយ៍ខ្មែរសម្រេចព្រះទ័យចង
សម្ព័ន្ធមិត្តជាមួយស្តេចចែម្នាក់ខ្លាំងពូកែ គឺយុទ្ធសាស្ត្រចម្បងមួយ ឬក៏ជាដំណោះ
ស្រាយមួយយ៉ាងសមស្របចាំបាច់បំផុតដែរ ក្នុងខណៈដែលព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា
ប្រឈមមុខនឹងការវាយលុកពីនគរចម្ប៉ា ។ ទាក់ទងទៅនឹងការប្រទានព្រះខ័ន
ជ័យស្រីខាងលើ ដែលជាឈ្មោះរបស់នគរជ័យស្រី ឬទីក្រុងព្រះខ័នទៅមេទ័ពចែ
ទំនងជាការរំលឹកដល់ជ័យជម្នះ នៃចម្បាំងដ៏ឃោរឃៅមួយរវាងខ្មែរនិងចាម មួយ
ដែលបានប្រព្រឹត្តទៅលើសមរម្យស្ថិត ក្នុងបរិវេណវត្តប្រាសាទព្រះខ័ននេះផ្ទាល់
ដែលប្រហែលជាមានកងទ័ពចែមូលរួមផងដែរ ។ នេះជាកត្តាមួយបង្ហាញបញ្ជាក់
ឱ្យឃើញនូវការកោតសរសើរ ពីព្រះមហាក្សត្រិយ៍ខ្មែរ ចំពោះវិវភាពរបស់កងទ័ព
សម្ព័ន្ធមិត្ត ដែលចូលរួមប្រយុទ្ធតទល់នឹងកងទ័ពចាម ។ ទាំងនេះ ជាទិន្នន័យដែល
យើងបានពិខ្លឹមសារនៃសិលាចារឹកប្រាសាទព្រះខ័ន ដែលស្ថិតក្នុងបរិវេណនៃទីក្រុង
នគរជ័យស្រី ដែលត្រូវបានសាងសង់ឡើងក្នុងពេលជាមួយគ្នា ក្រោយពីទទួលជ័យ
ជម្នះលើទ័ពចាម ។

៣. រដ្ឋបាល និងសង្គមកិច្ច

ព្រះមហាក្សត្រគង់លើកំពូលនៃវាំងនានាក្រុម ហើយនៅជុំវិញព្រះអង្គ គេ

ឃើញមានព្រះរាជវង្សានុវង្ស និងក្រុមព្រះរាជបរិពារជាន់ខ្ពស់ ដែលមានមន្ត្រីតូច
ធំជាច្រើនគ្រប់ជាន់ថ្នាក់ ។ ជាទូទៅមន្ត្រីធំៗ ក្នុងព្រះបរមរាជវាំង ត្រូវបានជ្រើស
រើសក្នុងចំណោមសមាជិកនៃព្រះរាជវង្សានុវង្ស ពួកអភិជន ដែលស្មោះត្រង់និង
ម្ចាស់ដៃនដីនៃជីវិត ។

នៅក្នុងសម័យបុរាណ សំណុំអត្ថបទសិលាចារឹកបានឱ្យដឹងថា រាជានិង
រាជិនី ឬអគ្គមហេសី រមែងតែទទួលបាននូវការគោរពសក្ការបូជា ដ៏ខ្ពង់ខ្ពស់បំផុត
ស្ទើរនឹងព្រះមហាក្សត្រ ។ យើងក៏ដឹងទៀតថា តាមប្រពៃណីបញ្ញត្តិខ្មែរ ព្រះរាជ
បុត្ររបស់ព្រះរាជអគ្គមហេសីមានសិទ្ធិ នឹងឡើងសោយរាជ្យសម្បត្តិក្នុងព្រះរាជ
នគរ ។ យ៉ាងណាមិញ ព្រះស្វាមីរបស់ព្រះរាជិនី ក៏មានសិទ្ធិឡើងសោយរាជ្យ
បណ្តឹងដែរ ។ ហើយឧត្តមភាពនេះ អាចបញ្ជាក់តាមរយៈចម្លាក់ផ្តែរ ឬចម្លាក់
ក្រឡោតជាច្រើន ដែលតំណាងឱ្យឧមាមហេស្វរ ពោលគឺចម្លាក់តំណាងព្រះនាង
ឧមាប្រថាប់នៅលើភ្នំព្រះសិវៈ ប្រកបដោយជ័យជេស្តា មហិទ្ធិឬទ្ធិអស្ចារ្យ ។
ករណីមួយទៀត ដែលយើងតែងតែសង្កេតឃើញនោះគឺ បន្ទាប់ពីព្រះរាជិនី ដែល
ជាព្រះរាជអគ្គមហេសីព្រះមហាក្សត្រិយ៍ តែងតែមានព្រះមហាក្សត្រិយានីថ្នាក់ទី២
ព្រមទាំងស្រីស្នំជាច្រើនរូបថែមទៀតផង ។

គួរកត់សម្គាល់ផងដែរថា ក្រៅពីរដ្ឋមន្ត្រីធំៗក្នុងព្រះបរមរាជវាំង ដែល
អមព្រះមហាក្សត្រ និងព្រះមហាក្សត្រិយានី គេឃើញមានមន្ត្រីស្រទាប់ក្រោមជា
ច្រើនប្រភេទ យ៉ាងកុះករនៅតាមស្ថាប័ននានា ទូទាំងប្រទេស ដែលមានឋានន្តរ
នាមដូចជា ម្រតាញ, លោញ, ក្លោញ ជាដើម ។ តាមពិតឋានន្តរនាមទាំងនោះ នា
សម័យអង្គរ ត្រូវបានបន្តមកពីឋានន្តរនាមនាមុន មន្ត្រីនាសម័យបុរេអង្គរ ដូចជា
តាង, តេង និងប៉ៅញ ជាដើម ដែលជាការវិវឌ្ឍន៍នៃផ្នែករដ្ឋបាលខ្មែរតែប៉ុណ្ណោះ ។

នៅត្រង់ចំណុចនេះ ក៏សូមបញ្ជាក់ផងដែរថា ឋានៈមន្ត្រីដែលមានមុខងារ ខ្ពង់ខ្ពស់ជាងគេ គឺពួកមនុស្សដែលមានឋានន្តរនាមជា ម្រតាង, កម្រតាង, ឬកុដ្ឋមិកៈ ដែលពាក់ព័ន្ធនឹងស្ថាប័នរដ្ឋនានា ដូចជាក្នុងកិច្ចការគណៈព្រាហ្មណាចារ្យ និង មូលនិធិសំខាន់ៗ ដូចជាបូជនីយដ្ឋានជាដើម ។

ពួកព្រាហ្មណ៍ក្លោញ គឺជាមេក្លោង ឬនាយក ភាគច្រើនជាមេ ឬប្រធាន នៃព្រះរាជវាំង ពួកលោកិយការដ្ឋាន ឬព្រះរាជដំណាក់ ឬក៏ពួកថែរក្សាព្រះរាជទ្រព្យ និងបូជនីយដ្ឋានបែបព្រាហ្មណ៍និយម និងពុទ្ធនិយម ឬក៏បំពេញពិធីសាសនានានា ដូចជាការបូជាសពជាដើម ។

ចំណែកឋានន្តរនាម លោញ វិញ ភាគច្រើនពួកគេជានាមីន មន្ត្រីឬជាអ្នក មុខអ្នកការបម្រើក្នុងជួរកងទ័ព តាមបណ្តាខេត្តនានា ។ ឋានៈរបស់ពួកគេទាប ជាងពួកវាបបន្តិច ដែលជាអ្នកមានឋានមធ្យម តាមស្រុកស្រែចម្ការក្នុងរដ្ឋបាល ។ ពួកគេក៏ជាម្ចាស់ដីតូចៗ ហើយជានិច្ចកាលពាក់ព័ន្ធនឹងការទិញដីលក់ដី ឬក៏កុំ ពីរឿងដីធ្លី ដែលមានទំនាស់ ។

ជាបន្ថែមលើវិស័យរចនាសម្ព័ន្ធរដ្ឋបាលខាងលើនេះ សូមបញ្ជាក់ថា នៅ មានពួកតម្រួត ដែលជាប្រភេទមន្ត្រីពិសេស ហ៊ានធ្វើពិធីវិធី សម្រាប់ជួយ ស្រោចស្រង់មាតុភូមិ ហើយស្មោះត្រង់នឹងព្រះមហាក្សត្រ ។ ម្យ៉ាងវិញទៀត ពួក គេក៏ជាភ្នាក់ងារច្រមុះរបស់ព្រះមហាក្សត្រផងដែរ ដែលប្រកបដោយទឹកចិត្តក្លា ហានអង់អាចគ្មានពីរហើយមិនចេះរូញរា និងឧបសគ្គគ្រប់បែបយ៉ាងទាំងអស់ ហើយរហូតហ៊ានបូជាជីវិតសម្រាប់ជាតិ សាសនា និងព្រះមហាក្សត្រ ។ ក្នុងរជ្ជ កាលរបស់ព្រះបាទសុរ្យវរ្ម័នទី១ យើងបានឃើញនូវគុណសម្បត្តិដ៏ថ្លៃថ្លារបស់ពួក គេក្នុងអត្ថបទសិលាចារឹក ដែលគេឱ្យឈ្មោះថាពាក្យ " សម្បថ " ។

ការសិក្សាអត្ថបទសិលាចារឹកក៏ឱ្យដឹងបន្ថែមទៀតថា ឋានៈរបស់ពួក មន្ត្រីទាំងនោះ អាចឆ្លុះបញ្ចាំងតាមរយៈគ្រឿងសម្គាល់ពិសេសដូចជា គ្រែស្នែង មាសឬ ប្រាក់ និងចំនួនក្បួនតិច ឬច្រើន ។ ដែលជាព្រះរាជអំណោយ ដើម្បីជាន មិត្តរូបតបស្នង និងថ្លែងនូវកត្តព្យាបាទរបស់ទ្រង់ចំពោះពួកគេ ។

ជាទូទៅតាមរយៈការសិក្សាវិភាគ យើងត្រូវទទួលស្គាល់ថា ក្របខ័ណ្ឌ រដ្ឋបាលនាសម័យមហានគរមានភាពរឹងមាំ ហើយម្យ៉ាងទៀតរាជរដ្ឋាភិបាលខ្មែរ នាសម័យនោះមានអភិបាលកិច្ចល្អ ដោយបានឆ្លងកាត់នូវបទពិសោធន៍ជាមូលដ្ឋាន នានាបន្តពីសម័យមុនៗ ជាហេតុនាំឱ្យសង្គមមានសភាពជឿនលឿន ហើយប្រកប ដោយប្រសិទ្ធភាពខ្ពស់គ្រប់វិស័យ ។

ម្យ៉ាងវិញទៀត ភាពរឹងមាំរបស់សង្គមខ្មែរបុរាណ ក៏ស្ថិតលើការគោរព អនុវត្តច្បាប់បញ្ញត្តិយ៉ាងខ្ជាប់ខ្ជួនផងដែរ ដែលគេរក្សាទុកនូវក្នុងបណ្តាល័យនៃ ប្រាសាទ ឬអគារពិសេសនៃព្រះបរមរាជវាំង ។ សូមជម្រាបថា នាសម័យបុរាណបទ បញ្ញត្តិ ច្រើនតែសរសេរលើស្បែកសត្វ ឬក្រណាត់ត្រូវគេដាក់តាំងផ្សាយ ឬស្រែក ប្រកាសនៅតាមទ្វារចេញចូលនៃព្រះរាជធានី ឬប្រាសាទ ឬក៏នៅទីប្រជុំជនកុះ ករ ដោយភ្នាក់ងាររាជការ ។ ចំពោះអាជ្ញា ឬព្រះរាជបញ្ញត្តិពិសេស គេចារនៅលើ ផ្ទាំងសិលាចារឹកជាភាសាសំស្ក្រឹត និងភាសាខ្មែរ ដើម្បីរក្សាទុកឱ្យបានយូរអង្វែង ។ យោងលើទិន្នន័យសិលាចារឹក ដែលជាមុំមួយនៃប្រវត្តិសាស្ត្រ ដោយឡែក សិលាចារឹកវត្តបាសែត ដែលចារឡើងក្នុងរជ្ជកាលរបស់ព្រះបាទឧទយាទិត្យ វរ្ម័នទី២ យើងដឹងថា ពួកស្ថាបត្យករ ឬវិស្វករ រមែងទទួលបាននូវទ្រព្យសម្បត្តិ និងកិត្តិយស ពីសំណាក់ព្រះរាជា ។ ខ្លឹមសាររបស់សិលាចារឹកនេះមានដូចតទៅ :

" ដោយទទួលព្រះរាជបញ្ជាពីព្រះមហាក្សត្រ គាត់ត្រូវបានតម្កើងយល់ស័ក្តិ

ជាវិស្វករ.....។ ក្រោយពីបញ្ចប់កិច្ចសាងសង់រួច ព្រះអង្គបានប្រទានទៅដល់
ខាងនោះនូវដីមួយដុំ ដែលជាព្រះរាជទ្រព្យផ្ទាល់របស់ព្រះអង្គ ដែលតទៅអនាគត
គ្មានអ្នកណាមួយអាចទាមទារបាន.....។ ព្រះអង្គបង្គាប់បើកអង្គជំនុំពួកព្រាហ្មណ៍
និងព្រះរាជវង្សានុវង្ស ដើម្បីធ្វើជាសាក្សី ។ ព្រះអង្គត្រាស់បញ្ជាប្រធានសភាឱ្យដាំ
បង្គោល៥សម្រាប់ដីនោះ.....។ ដោយព្រះអង្គសព្វព្រះទ័យនឹងគុណសម្បត្តិ
របស់វិស្វកររូបនោះ ទ្រង់ក៏បញ្ជូលដីមួយគ្រួសារ ដែលកាន់កាប់ដីនោះក្នុងក្រុម
មនុស្សមានឋានៈខ្ពង់ខ្ពស់ដែលមានពានរង្វាន់មាស ។

ឧទាហរណ៍ខាងលើនេះ ធ្វើឱ្យយើងដឹងជ្រុងមួយនៃខៀវវប្បធម៌ខ្មែរ នា
សម័យបុរាណ ទោះបីជាករណីនេះ ពាក់ព័ន្ធនឹងការតម្លើងបុណ្យស័ក្តិ និងកិត្តិ
យសដល់អ្នកដែលមានគុណសម្រាប់ប្រទេសជាតិ តាមរយៈថ្វីដែលសាងសង់ក៏ដោយ ។

ស្របនឹងវត្តមាននៃប្រធានសភា ក្នុងរជ្ជកាលរបស់ព្រះបាទឧទយាទិត្យ
វរ្ម័ន កំណត់ហេតុរបស់លោកជីវិតាគ្មាន នៅឆ្នាំ១២៩៦-១២៩៧នៃគ.ស. ក៏បានឱ្យ
ដឹងទៀតថា ព្រះមហាក្សត្រិយបើកសវនាការ មួយថ្ងៃពីរដង សម្រាប់កាត់សេចក្តី
អ្វីមួយ មានឥស្សរយយសជាន់ខ្ពស់ ខ្មែរជាច្រើនរូប ដែលជាទីប្រឹក្សាថ្វាយ
យោបល់ដល់ព្រះមហាក្សត្រិយ ។ ម្យ៉ាងវិញទៀត អ្នកស្រែតូចតាចក៏មានសិទ្ធិ
បញ្ចេញមតិផងដែរ ។ ទាំងនេះ សង្ឃឹមឃើញថា ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរនាសម័យនោះ
ថ្វីដ្បិតតែមានអំណាចនីតិប្រតិបត្តិក៏មែនពិតហើយ ក៏ប៉ុន្តែ ទ្រង់ពុំមែនជាម្ចាស់នៃ
អំណាចនីតិបញ្ញត្តិតែមួយអង្គឯងឡើយ ពោលគឺអ្វីៗក៏ដោយ ត្រូវធ្វើតាមគន្លង
ច្បាប់ ដែលមានទំនៀមទម្លាប់ជាមូលដ្ឋានគ្រឹះក្នុងសង្គម ។

សូមជម្រាបថា រាល់ការលើសនឹងច្បាប់ក្រឹត្យក្រម នឹងត្រូវទទួលពិន្ទុ
យ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរ និងតឹងរឹងជាទីបំផុត ហើយតុលាការគឺជាអ្នកជំនុំជម្រះក្តី ដោយ

សម្លាងលើភស្តុតាងជាក់ស្តែង ។

ទន្ទឹមនឹងការរីកចម្រើននៃផ្នែករដ្ឋបាល យើងក៏ចាប់អារម្មណ៍លើការលូត
លាស់ខាងភាសាខ្មែរ តាមរយៈអត្ថបទអក្សរសិល្ប៍ អក្សរសាស្ត្រជាច្រើន ដែលជា
អត្តសញ្ញាណជាតិរបស់ខ្មែរ ។ តាមពិតការរីកចម្រើនខាងភាសាខ្មែរ ក៏បានដើរទន្ទឹម
គ្នាជាមួយនឹងវិស័យអប់រំ និងការវិវត្តន៍នៃវិទ្យាសាស្ត្រផងដែរ ដូចជាការសាងសង់
ប្រាសាទ ស្ថាន ផ្លូវគមនាគមន៍ជាដើម ដែលមានលក្ខណៈល្អ ហើយធំធេងជាង រីឯ
ភាពជឿនលឿន ក៏បានរីកសាយភាយជាងពេលមុនៗ ជាពិសេស វិស័យស្ថាបត្យ
កម្មខ្មែរ ដូចជារចនាបថបាពួន និងបាយ័នជាដើម ។ នៅមានឧទាហរណ៍ជាច្រើន
ទៀត ដែលបង្ហាញនូវវិជ្ជនភាពខាងសង្គម វប្បធម៌ខ្មែរនាសម័យមហានគរ មុន
ការលុកលុយនៃជនជាតិថៃ នៅពាក់កណ្តាលស.វ.ទី១៣នៃគ.ស. ដែលបាននាំមក
នូវវិទ្យាសាស្ត្រគ្រប់បែបយ៉ាងចំពោះកម្ពុជា ។

គប្បីរំលឹកនៅទីនេះផងដែរថា ភាពរីករាយ សប្បាយលាយឡំទៅដោយ
ភាពសម្បូរណ៍ហូរហៀរ និងភាពអធិកអធិមនៃពិធីបុណ្យទានក្នុងសង្គម ជា
ពិសេស ពិធីបុណ្យសម្រាប់អបអរសាទរចំពោះជ័យជម្នះ ក្រោយពីពេលធ្វើសឹក
សង្គ្រាមជាមួយកងទ័ពចម្ប៉ា ត្រូវបានគូសបញ្ជាក់នៅលើចម្លាក់នៃប្រាសាទបាយ័ន
និងបន្ទាយឆ្មារ ។

យ៉ាងណាមិញ ខ្លឹមសារនៃអត្ថបទសិលាចារឹក ដោយឡែកសិលាចារឹក
ប្រាសាទប្រែរូប ក៏បានបង្ហាញពីអត្ថន័យស៊ីជម្រៅ នៃព្រះរាជពិធីប្រចាំឆ្នាំរបស់ជន
ជាតិខ្មែរដែរ គឺពិធីអភិសេកព្រះ ដែលគេធ្វើឡើងនៅខែបុស្ស ក្នុងគោលបំណង
បញ្ចៀសនូវរាល់ឧបទ្រពចង្រៃឱ្យចេញផុត ពីព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ពោលគឺផ្តល់
តែសេចក្តីសុខចម្រើន និងវិបុលភាពដល់ទឹកដីអង្គរដ៏បរវរ ។

សូមបញ្ជាក់បន្ថែមផងដែរថា អភិបាលកិច្ចល្អ ដែលមានផែនការ ឬគោលដៅច្បាស់លាស់ បានផ្តល់នូវសេវាកម្មសមស្រប តាមសេចក្តីត្រូវការយ៉ាងសំខាន់បំផុតសម្រាប់សហគមន៍ខ្មែរនានានោះ ដែលប្រកបដោយវឌ្ឍនភាពបច្ចេកវិទ្យា ដូចជានយោបាយទឹក ឧស្សាហកម្មផ្សេងៗ និងពាណិជ្ជកម្មក្នុងប្រទេស និងក្រៅប្រទេស ។ ជារួមគ្នាទើបរស់ព្រះមហាក្សត្រ គឺដើម្បីការពារ កសាង និងអភិវឌ្ឍប្រទេសជាតិមាតុភូមិខ្មែរ ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងតាមរយៈសមិទ្ធិកម្មរួមនានាត្រូវ ប្រជាជនខ្មែរ វាយតម្លៃយ៉ាងខ្ពស់បំផុត ។

ក្នុងការស្វែងយល់អំពីវិស័យគ្រប់គ្រងបុរាណ គប្បីរំលឹកផងដែរថា ការពង្រីកពង្រឹងការកសាងជាតិឡើងវិញ ដោយព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៧ ក្រោយពីមហន្តរាយ ដែលបណ្តាលមកពីសង្គ្រាមជាមួយថាម ក្នុងកម្ពុជចុងស.វ.ទី១២ ដើមស.វ.ទី១៣នៃគ.ស. មិនគ្រាន់តែបង្ហាញនូវទេពកោសល្យខ្ពស់ ក្នុងការដឹកនាំអភិវឌ្ឍន៍ប្រទេសជាតិរបស់ព្រះមហាក្សត្រខ្មែររូបនេះ តែប៉ុណ្ណោះទេ ក៏ប៉ុន្តែលើសពីនេះទៅទៀត គឺការបង្ហាញអំពីប្រពោធិកម្មនិងការធ្វើទំនើបកម្ម វិស័យស្ថាបត្យកម្មសាសនា និងវប្បធម៌ លើមូលដ្ឋានចាស់ដ៏រឹងមាំ ។ អ្វីដែលជួយដាស់សតិអារម្មណ៍មនុស្សខ្មែរ ឱ្យកាន់តែយល់នូវតួនាទីជាប្រវត្តិសាស្ត្រ របស់ព្រះប្រមុខរដ្ឋដឹកនាំប្រទេសក្នុងសម័យមហានគរ ហើយស្រឡាញ់ព្រះរាជកិច្ចដឹកនាំប្រទេស ក្នុងរបបរាជាធិបតេយ្យ ដែលប្រកបដោយពុទ្ធិ និងសីលធម៌ខ្ពង់ខ្ពស់ឧត្តុង្គឧត្តម មិនអន់ជាងប្រទេសនានានៅអឺរ៉ុបប៉ុន្មានទេ ។ ម្យ៉ាងវិញទៀត ក្នុងនិមិត្តកម្មអក្សរសិល្ប៍អក្សរសាស្ត្រ ក៏ដូចជាវិស័យវិចិត្រសិល្បៈ និងស្ថាបត្យកម្ម ជនជាតិខ្មែរក៏ធ្លាប់មានស្នាដៃកំពូលលើសគេលើសឯងដែរ ក្នុងភូមិភាគអាស៊ីអាគ្នេយ៍នេះ ។

៤- ប្រព័ន្ធយុត្តិធម៌

ក្នុងការស្វែងយល់អំពីប្រព័ន្ធយុត្តិធម៌នៅសម័យអង្គរ យើងនៅមានការខ្វះខាតឯកសារជាដំណើរ ។ ក៏ប៉ុន្តែ តាមរយៈប្រភពសិលាចារឹក និងកំណត់ហេតុចិនរបស់លោកជឺវតាក្វាន់ នាចុង ស.វ ទី ១៣ នៃ គ. ស យើងអាចប្រមូល បានទិន្នន័យពាក់ព័ន្ធមួយចំនួន ស្តីពីទិដ្ឋភាពរួមនាសម័យបុរាណ ដែលបានកន្លងផុតទៅអស់រយៈពេលជាច្រើនស.វមកហើយ ។ សូមជម្រាបថា ប្រព័ន្ធច្បាប់ដែលធ្លាប់មានក្នុងសម័យអង្គរក៏ដូចជាមុនសម័យអាណាព្យាបាលបារាំងសែស គឺជាកេរមរតកវប្បធម៌នៃឥទ្ធិពលក្បួនខ្នាតឥណ្ឌា ដូចជាសៀវភៅប្រភពព្រហ្មញ្ញសាសនា នៃច្បាប់ខ្មែររបស់ លោកឡឺក្លែរ បោះពុម្ពនៅចុងស.វ ទី១៩ជាសាក្សីស្រាប់ ។ តាមពិត ការសិក្សាប្រៀបធៀប របស់អ្នកស្រាវជ្រាវខាងលើនេះបានឱ្យដឹងថា ប្រព័ន្ធយុត្តិធម៌ប្រើនៅប្រទេសឥណ្ឌា និងនីតិសាស្ត្រនៅប្រទេសកម្ពុជា មានប្រភពចេញពីគម្ពីរ ធម្មសាស្ត្រឥណ្ឌា និងមាសន្ទធម្មសាស្ត្រ ឬច្បាប់មានជាដើម សរសេរជាភាសាសំស្ក្រឹតបានមកដល់កម្ពុជា តាមរយៈឥណ្ឌូបនីយកម្ម ។ ដូចនេះ ជាទូទៅប្រពៃណីបែបឥណ្ឌានិយម គួបផ្សំនឹងច្បាប់ទំនៀមទម្លាប់ ក្រឹត្យក្រមរបស់អ្នកស្រុកអាយ បានបង្កើតឡើងនូវប្រព័ន្ធយុត្តិធម៌បែបខ្មែរមួយ ដែលបានបន្សល់នូវស្នាកស្នាមដល់សព្វថ្ងៃ ក្នុងសង្គមខ្មែរ ។ សូមជម្រាបផងដែរថា ចាប់តាំងពីស.វទី១៥ រហូតដល់អាណាព្យាបាល ប្រព័ន្ធច្បាប់ក្រឹត្យក្រមខ្មែរ បានឆ្លងកាត់ការកែតម្រូវ ទម្រង់ជាច្រើនដំណាក់កាលមកហើយ ។ ក្នុងរបបរាជាធិបតេយ្យ ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ គង់

នៅលើកំពូលនៃបំណងនយោបាយ និងតុលាការ ដើម្បីធានា ឬនាំមកនូវ សណ្តាប់ធ្នាប់ក្នុងសង្គមជាតិ អ្វីមួយដែលជាព្រះរាជកាតព្វកិច្ចចម្បង ។ ស្តេច ខ្មែរ គឺជាចៅក្រមកំពូល ដើម្បីដោះស្រាយរាល់វិវាទក្នុងសង្គម ។ ដូចនេះ ព្រះ អង្គមានអំណាច ប្រតិបត្តិក្នុងការចេញព្រះរាជបញ្ជាធិត្តនានា ។ ក៏ប៉ុន្តែ ព្រះអង្គ ពុំមែនជាម្ចាស់នៃអំណាចនីតិបញ្ញត្តិឡើយ ពោលគឺមិនអាចធ្វើអ្វីមួយឡើយ ផ្ទុយទៅនឹងស្មារតីនៃច្បាប់ ដោយបំពានលើធម៌ ទំនៀមទម្លាប់បានឡើយ ។ ម្យ៉ាងវិញទៀត ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរមានអំណាចពីរគឺ **អំណាចអាណាចក្រ** និង **អំណាចសាសនា** ក៏ប៉ុន្តែ ព្រះអង្គត្រូវអនុវត្តច្បាប់តាមគន្លងធម៌ ដោយមាន ការពិគ្រោះ ពិភាក្សា ជាមួយនិងពួកព្រាហ្មណ៍បុរោហិតផង ដែលជាទីប្រឹក្សា ប្រកបដោយវិជ្ជាខ្ពង់ខ្ពស់អមព្រះអង្គ ។

បើនិយាយម្យ៉ាងទៀត អំណាចរបស់ព្រះមហាក្សត្រមានកម្រិត ដោយហេតុថា រាល់កិច្ចការរដ្ឋ ត្រូវអនុលោមតាមគន្លងធម៌ ។ ការប្រតិបត្តិ ឬ អនុវត្តន៍នូវព្រះរាជបញ្ជា ពីសម្លាប់ប្រជានុរាស្ត្រទូទាំងចក្រភពអង្គរ ដែលជា ប្រភពនូវវិជ្ជនភាពគ្រប់វិស័យ ពុំអាចធ្វើឡើងបានបើខ្លះការគាំទ្រឧបត្ថម្ភពី ប្រជានុរាស្ត្រខ្មែរ ។ ករណីនេះ ធ្វើឱ្យយើងឃើញនូវការគ្រប់គ្រង ហើយប្រកប ដោយអភិបាលកិច្ចល្អ ប្រកបដោយគតិបណ្ឌិត និងគុណធម៌របស់អ្នកដឹកនាំ ។ ឧទាហរណ៍ខាងលើនេះ ក៏បង្ហាញបញ្ជាក់នូវកិត្យានុភាព ឬទ្ធានុភាពដ៏ខ្លាំងក្លា របស់ព្រះមហាក្សត្រផងដែរ ។

សូមរំលឹកថា កំណត់ហេតុរបស់អ្នកការទូតចិនជីវិតាគ្មាន ក៏បានផ្តល់ នូវសញ្ញាណមួយចំនួនទាក់ទិនទៅនឹង ប្រព័ន្ធយុត្តិធម៌ក្នុងសម័យវប្បធម៌

បាយ័នដែរ ។

ចំពោះស្ថាភាពតឹងតែងបំផុតដោយយ៉ាងរូសរាន់ ។ ម្យ៉ាងទៀតច្បាប់ បញ្ញត្តិផ្សេងៗ ត្រូវបានអ្នកងារដើរ ប្រកាសតាមមាត់នៅតាមដងផ្លូវនៃ ទីក្រុង អង្គរធំ ។ វិធានការមួយទៀតគឺការផ្សព្វផ្សាយតាមប្រកាស ដែលគេចារ លើ សិលាចារឹក ឬក៏លើស្បែកសត្វផាត់ពណ៌ខ្មៅ ហើយតាំងនៅច្រកទ្វារចេញចូល នៃទីក្រុង ។ ក្រៅពីនេះ យើងក៏ដឹងទៀតថា មានបណ្តាស់យ ឬអាគារ ស្ថិត នៅក្នុងបរិវេណនៃព្រះបរមរាជវាំង និងមូលនិធិសាសនា សម្រាប់ផ្ទុកព្រះរាជ បញ្ញត្តិ សាលក្រម និង ប័ណ្ណបញ្ជាក់កម្មសិទ្ធិដីធ្លីជាដើម ។

ជុំវិញការដាក់ពិន័យចំពោះអ្នកទោសសូមជម្រាបថា វិធានការទាំង នោះ គ្មាននរណាមួយអាចរំលោភ ឬបំពាន ដោយអយុត្តិធម៌បានឡើយ ។

ចំពោះរបៀបដាក់ទោសជាទូទៅ គេគ្រាន់តែឱ្យជនជាប់ពិរុទ្ធ បង់ពិន័យ តាមទម្ងន់នៃកំហុសតែប៉ុណ្ណោះ លើកលែងតែករណីធ្ងន់ធ្ងរ ដូចជាការសម្លាប់ មនុស្ស ឬករណីក្បត់ជាតិ ដែលគេកាត់កឧក្រិដ្ឋជន ដូចចម្លាក់លើប្រាសាទ បន្ទាយឆ្មារជាសក្ខីភាពស្រាប់ ។

ប្រភពឯកសារក៏បានឱ្យដឹងទៀតថា ចំពោះទោសធ្ងន់ធ្ងរគេមិនព្យួរក ឬកាត់ដៃ កាត់ជើងនោះទេ ក៏ប៉ុន្តែ គេយកជនពិរុទ្ធនៅកប់ក្នុងរណ្តៅទៅវិញ ដោយបុកបង្ហាប់ដីកុំឱ្យរត់រួច ។ រីឯទោសស្រាល ដូចជាចោរកម្មគេកាត់ម្រាម ដៃម្រាមជើង ឬច្រមុះ ដើម្បីទប់ស្កាត់ ឬបង្កាត់ឱ្យលូចប្លន់តទៅទៀត ថ្វីជឿត តែគ្រប់អំពើល្មើសនឹងច្បាប់ ត្រូវទទួលនូវទណ្ឌកម្មក្តី ក៏ប៉ុន្តែការដាក់ពិន័យ អាចនឹងធ្វើទៅកើត ទាល់តែមានការស៊ើបអង្កេតយ៉ាងហ្មត់ចត់ លើករណី

ប៉ុន្តែដើម្បីនិងមានលទ្ធភាពគ្រប់គ្រងប្រទេសឱ្យបានល្អ ជាការចាំបាច់ ដែលព្រះអង្គបានទទួលនូវការជួយអប់រំបណ្តុះបណ្តាលខាងវប្បធម៌ ខាងនយោបាយ ក៏ដូចជាខាងបច្ចេកទេស និងវិទ្យាសាស្ត្រផ្សេងៗ ពីសំណាក់ពួកព្រាហ្មណ៍ ដែលមានចំណេះវិជ្ជាយ៉ាងខ្ពង់ខ្ពស់បំផុតខាងសាសនា និងខាងនយោបាយសង្គម ។

ឧទាហរណ៍មួយក្នុងចំណោមឧទាហរណ៍ជាច្រើន ដែលត្រូវបានចារនៅលើសិលាចារឹកស្តុកកក់ធំបាននិយាយថា : ទីប្រឹក្សាដែលជាព្រះបរមគ្រូរបស់ព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី២ គឺជាព្រាហ្មណ៍សិរិហិរណ្យទាម ដែលបានរៀបចំពិធីទេវរាជនៅលើភ្នំគូលែន នៅឆ្នាំ៨០២នៃគ.ស. ថ្វាយព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី២ ដើម្បីកំចាត់សត្រូវដែលបៀតបៀនទន្រ្ទានទឹកដីខ្មែរ ហើយធ្វើឱ្យខ្មែររួចផុតពីនឹមអាណានិគម ដោយការប្រកាសឯករាជ្យពីជា ។ ពិធីសាសនាដ៏មហោឡារិកនេះ ជាគុណបំណាច់របស់ព្រះរាជគ្រូខាងលើនេះ ដែលចេះគម្ពីរសិល្ប៍សាស្ត្រ ឬខាងមន្តអាគមស័ក្តិសិទ្ធិវិទ្យា ដូចជាគម្ពីរព្រះវិនាសិខ នយោគ្គរ សំមោហៈ និងសិរច្ឆេទជាដើម ។ ក្រៅពីនេះ គប្បីជម្រាបថា ប្រាសាទបន្ទាយស្រីដ៏ល្អវិចិត្រ ត្រូវបានស្ថាបនាឡើងនៅ ឆ្នាំ៩៦៧នៃគ.ស. ដោយព្រាហ្មណ៍ម្នាក់ឈ្មោះយជញ្ជវរាហ៍ ។

ព័ត៌មានមួយទៀត ដែលយើងបានពីអត្ថបទសិលាចារឹកខ្មែរនៅភូមិសប្បាក ស្រុកបាក់ទង់រ៉យ ខេត្តនគររាជសីមាចារនៅឆ្នាំ១០៦៦នៃគ.ស. បានឱ្យដឹងថា ខាងនិកាយវជ្រយានវិញ ពិតជាមានការបង្កាត់បង្រៀនបដិបត្តិនូវព្រះគម្ពីរខាងព្រះពុទ្ធសាសនាមហាយានដូចជា ប្រាជ្ញាបារមិតា គុហ្យសមាជ ហេវជ្រតន្ត្រ និងសាធន ហលាជាដើម ។

សូមជម្រាបថា ក្នុងអត្ថបទសិលាចារឹកជាភាសាខ្មែរស្តុកកក់ធំ ក៏ដូចខាងសិលាចារឹកសប្បាក បានសង្កត់ធ្ងន់ទៅលើព្រឹត្តិការណ៍ជាប្រវត្តិសាស្ត្រសំខាន់ គឺការ

បន់ស្រន់ព្រះអាទិទេព និងព្រះពុទ្ធតាំងពីព្រេងនាយ នៅលើភ្នំអភ័យគិរី ដើម្បី "កុំឱ្យជារុរានឈ្លានពានស្រុកខ្មែរឡើយ" ។

អ្វីដែលទើបពោលខាងលើ អាចបង្ហាញឱ្យយើងឃើញនូវភាពមហិទ្ធិបូទិរបស់ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ ដែលក្លាយទៅជាស្តេចក្រវាឡ ឬចក្រវាទិន ដែលមានឥទ្ធិពលស្មើនិងទេវ តាមរយៈពិធីសាសនាទេវរាជ តម្លើងព្រះបារមីស្មើនិងអាទិទេព ដែលបង្ហាញនូវលក្ខណៈពិសិដ្ឋរបស់ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរផងដែរ ។ គឺក្នុងករណីនេះហើយ ដែលគេឃើញកាលពីបុរាណ មានការនិយមប្រើពាក្យស្រី (មានន័យថា ភព្វល្អ, សិរិ), ធូលីជើងធូលីព្រះបាទ (ក្នុងន័យព្រះមហាក្សត្រ) គេប្រើពាក្យនេះ ដាក់នៅពីមុខព្រះនាមរបស់ព្រះមហាក្សត្រិយ៍ ហើយការនិយមដូច្នេះ ក៏ជាភស្តុតាងមួយ បង្ហាញនូវលក្ខណៈស័ក្តិសិទ្ធិ ឬពិសិដ្ឋរបស់ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរបុរាណ ដែលប្រកបដោយមហិទ្ធិបូទិ ឥទ្ធិពលខ្លាំងក្លា និងជ័យជេស្តាបញ្ជាព្យាណភ្នំថ្នា ស្មើនិងព្រះអាទិទេព នៃលទ្ធិព្រហ្មញ្ញសាសនា ឬក៏ព្រះពុទ្ធអង្គ ។

ក្រោយពីព្រះមហាក្សត្រចូលទិវង្គត ព្រះអង្គនិងបានទទួលនូវមរណនាម ។ គួរបញ្ជាក់ថា ជានិច្ចកាល ការតាំងបច្ចាមរណនាមពាក់ព័ន្ធនឹងឈ្មោះព្រះអាទិទេព ដែលព្រះមហាក្សត្រគោរពប្រតិបត្តិ ឬឧទ្ទិសសមិទ្ធិផលសង្គម ឬជីវិតថ្វាយដោយភក្តី ក្នុងពេលដែលព្រះអង្គនៅមានព្រះជន្មនៅឡើយ ។

ឧទាហរណ៍: មរណៈភាពរបស់ព្រះបាទសុរ្យវរ្ម័នទី២ គឺព្រះវិស្ណុលោក ដែលមានន័យថា ស្តេចយាងទៅកាន់លោក ឬភពរបស់ព្រះវិស្ណុ ។ ដូចគ្នានេះដែរ យើងក៏ដឹងទៀតថា តាមរយៈសម្ព័ន្ធភាពនេះ វិញ្ញាណក្ខន្ធរបស់ព្រះមហាក្សត្រ និងយាងមកសណ្ឋិតចូលក្នុងព្រះបដិមាតំណាងព្រះវិស្ណុ (ឬទេវតាអង្គណាមួយទៀត) ដែលគេគោរពសក្ការបូជាក្នុងប្រាសាទ ដើម្បីជីវិតអមតៈរបស់ព្រះអង្គ ។

ដូច្នោះព្រះរាជាខ្មែរ មានការកិច្ចត្រូវតែរំដោះទុក្ខរបស់ប្រជារាស្ត្រពិយុត
នេះ តាមរយៈការសាងសង់នូវព្រះវេសជ្ជៈកុរ និងអរោគសាលាសម្រាប់ព្យាបាល
រោគខាងផ្លូវចិត្ត និងផ្លូវកាយ របស់មនុស្សតាំងពូងក្នុងព្រះរាជនគរ ។

ឆ្លងកាត់ទិន្នន័យនេះ យើងអាចសន្និដ្ឋានបានយ៉ាងត្រឹមត្រូវថា គូនាទី
របស់ព្រះរាជាខ្មែរបុរាណ គឺការនាំប្រជារាស្ត្រខ្មែរទៅកាន់ត្រើយសុភមង្គល តាម
រយៈសមិទ្ធិផលសង្គមនានា ។ មនសិការខាងលើនេះហើយ ដែលធ្វើឱ្យប្រជាជាតិ
ខ្មែរចាត់ទុកព្រះអង្គជាព្រះមហាក្សត្រិយ៍ខ្មែរ ជាម្ចាស់ជីវិតកម្ពុជានិរន្តរ៍ គូរជាទី
គោរពសក្ការ រីឯការប្រៀបធៀបបុគ្គលជា ធូលីជើងរបស់ព្រះមហាក្សត្រិយ៍
ក៏ស្ថិតក្នុងចក្ខុវិស័យនេះដែរ ។

ក៏ប៉ុន្តែដើម្បីក្លាយទៅជាព្រះមហាក្សត្រិយ៍ដ៏ល្អ ទ្រង់ត្រូវប្រកាន់ខ្ជាប់នូវ
វិន័យក្រឹត្យក្រមយ៉ាងត្រឹមត្រូវ ពោលគឺការដឹកនាំស្រុកទេសរបស់ព្រះអង្គ ត្រូវ
ប្រកបដោយភាពទសពិធរាជធមិ ។ បើពុំដូច្នោះទេ ប្រទេសជាតិនិងកើតនូវវិនាស
កម្មគ្រប់បែបយ៉ាង ដូចជាភាពវឹកវរអត់បាយក្រហាយទឹកដើម ។

ខាងលើនេះ គឺជាទស្សនៈរបស់ប្រជាជន ចំពោះព្រះមហាក្សត្រិយ៍ខ្មែរ
បុរាណ ដែលអាចឆ្លុះបញ្ចាំងបាន តាមរយៈវិស័យអក្សរសាស្ត្រខ្មែរ ។

គឺដោយសារគុណសម្បត្តិដ៏វិសេសវិសាលទាំងអស់នេះហើយ បានជាប្រ
ជានុរាស្ត្រគ្រប់ជាន់ថ្នាក់ ស្រឡាញ់ព្រះមហាក្សត្រិយ៍ខ្មែរនាសម័យបុរាណ ។
ម្យ៉ាងវិញទៀត ព្រះអង្គក៏ជាអ្នកតំណាងខាងទំនុកបម្រុងនូវទូទាំងប្រទេសផងដែរ ។
ពីព្រោះសាសនារបស់ព្រះមហាក្សត្រិយ៍ ក៏ជាសាសនារបស់ប្រជានុរាស្ត្រគ្រប់
មជ្ឈដ្ឋានផងដែរ ។

គុណសម្បត្តិដ៏វិសេសវិសាលមួយទៀត របស់ព្រះមហាក្សត្រិយ៍អង្គនេះ

ដែលយើងចាប់អារម្មណ៍ គឺការបណ្តុះបណ្តាលនូវនយោបាយមិនប្រឆាំងគ្នា អត់ឱន
គ្នាទៅវិញទៅមក លះបង់ការបៀតបៀនគ្នាខាងសាសនា ។ ដែលឆ្លុះបញ្ចាំង
តាមរយៈសិល្បៈ និងទំនៀមទម្លាប់ប្រពៃណីក្នុងរជ្ជកាលរបស់ព្រះអង្គ ។

បដិមាសាស្ត្រនៅប្រាសាទបាយ័ន និងបន្ទាយឆ្មារបង្ហាញឱ្យយើងឃើញនូវ
ភាពសំយោគនៃជំនឿសាសនា ដែលព្រះអង្គបានប្រតិបត្តិ ប្រារព្ធប្រយោជន៍និង
បង្រួបបង្រួមជាតិ ។ ភាពស្ងប់និងព្យញ្ជីមស៊ីជម្រៅ នៃចម្លាក់ព្រះពុទ្ធអង្គប្រក់នាគ
ក្នុងរជ្ជកាលរបស់ទ្រង់ ដែលគេបានជួបប្រទះនៅប្រាង្គកណ្តាល នៃប្រាសាទបាយ័ន
នៅឆ្នាំ១៩៣៣ បានបង្ហាញនូវបំណងពិសិដ្ឋ ឧត្តមគតិថ្លៃថ្នារបស់ទស្សនៈវិជ្ជាខាង
លើនេះ ដែលបុព្វរបស់ខ្មែរបានអនុវត្តក្នុងអតីតកាល ដ៏មហារុងរឿងថ្កើងថ្កាន ។

ដើម្បីបញ្ចៀសនូវរាល់វិវាទផ្នែកនយោបាយ ព្រះមហាក្សត្រិយ៍ខ្មែរ ដែល
ប្រកបដោយឧត្តមគតិដ៏ខ្ពង់ខ្ពស់ឧត្តុង្គឧត្តម មានគោលជំហរនយោបាយច្បាស់
លាស់ ។ ព្រះអង្គចាប់បញ្ចូលលទ្ធិព្រះពុទ្ធសាសនាក្នុងព្រហ្មញ្ញសាសនា ។ ដូច្នោះ
ហើយ ក្នុងសម័យមហានគរ ប្រជានុរាស្ត្រទូទាំងប្រទេសព្រមៗ គ្នាគោរពសាសនា
ទាំងពីរខាងលើនេះ ដោយឡែកព្រះពុទ្ធសាសនានិកាយវជ្រយាន ។

ប្រហែលជាដោយហេតុផលខាងលើនេះហើយ ទើបព្រះមហាក្សត្រិយ៍
ព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៧ ត្រាស់បង្គាប់បញ្ជាឱ្យសិល្បករខ្មែរ ឆ្លាក់រូបព្រះពោធិសត្វ
អវលោកេស្វរ ដែលមានមុខបួន ។ ទន្ទឹមនឹងនេះ ក៏តំណាងឱ្យព្រះព្រហ្មផងដែរ
តាមរយៈមនោមយិទ្ធិរបស់ព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៧ ដែលកាន់លទ្ធិព្រះពុទ្ធសាសនា
និកាយមហាយានធ្វើជាសាសនារដ្ឋ ហើយដែលជាត្រីវិស័យសម្រាប់អភិវឌ្ឍន៍
ប្រទេសជាតិ ប្រហែលជាព្រះអង្គសព្វព្រះទ័យ ប្រាថ្នាសម្តែងនូវព្រហ្មចរិយធម៌
ទាំង៤របស់ព្រះសម្មាសម្ពុទ្ធ គឺមេត្តា ករុណា មុទិតា និងឧបេក្ខា ដែលជាបន្ទាត់

នយោបាយ មូលដ្ឋានរបស់ព្រះមហាក្សត្រិយ៍ខ្មែរ ដែលត្រូវប្រកាន់ខ្ជាប់នូវក្នុងនគរ ដើម្បីសន្តិសុខ សេចក្តីចម្រើនរបស់ប្រជាសុខុមាល្យ សព្វនាម៉ឺនមុខមន្ត្រីដែលជាកូន ចៅ ឬជាមហាគ្រូសារតែមួយ ។

ដូច្នេះហើយកាលបើយើងពិនិត្យ ឬគយគន់ព្រះភក្ត្រទាំងនោះ នៃ ព្រះពោធិសត្វអរលោកេស្វរៈ ដែលតំណាងឱ្យព្រះព្រហ្មផងដែរនោះ ពុទ្ធសាសនិក ជនគ្រប់សញ្ជាតិ គ្រប់ជាន់ថ្នាក់ មានអារម្មណ៍ថា ខ្លួនស្ថិតផុតពីគ្រើយទុក្ខទៅ ហើយ ។ ម្យ៉ាងវិញទៀត ចម្លាក់ព្រះពោធិសត្វរបស់យើង ក៏ជាប្រផ្នូលនៃការ ប្រទាននូវពរជ័យ និងសិរីមង្គលឱ្យមនុស្សជាតិគ្រប់រូបនាសម័យនោះ ។ កុំភ្លេចថា ទីក្រុងអង្គរធំ ដែលមានប្រាសាទបាយ័នជាផ្ចិតនៃនគរ គឺជាមណ្ឌលបូជនីយេស ចរណ៍ដ៏សំខាន់ បំផុតក្នុងភូមិភាគអាស៊ីអាគ្នេយ៍នេះ ។ ក្នុងន័យនេះហើយ ដែល សាសនិកជនបានបន្សល់ទុកនូវស្លាកស្នាមនៃទស្សនកិច្ចរបស់គេ ដូចជាសិលាចារឹក សរសេរជាភាសាអារ៉ាប់ ភូមា និងជប៉ុនជាដើម ។

៧-និមិត្តរូបរបស់ប្រាសាទខ្មែរ

ការកំណត់អត្ថន័យនៃប្រាង្គប្រាសាទខ្មែរ ដែលជាទេវស្ថាន ដើម្បីឧទ្ទិស ដល់អាទិទេពខាងព្រហ្មញ្ញសាសនាថា ជាភ្នំព្រះសុមេរុ ត្រូវបានអនុវត្តឡើងនៅ ក្នុងព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា និងនៅប្រទេសឥណ្ឌូណេស៊ី ចាប់តាំងពីដើមស.វ.ទី១ នៃគ.ស. ក្រោមឥទ្ធិពលនៃវប្បធម៌ឥណ្ឌា ។ គឺទស្សនៈនេះហើយ ដែលបានបណ្តាល ឱ្យបុរាណស្ថានបូជនីយដ្ឋានខ្មែរទាំងឡាយ ត្រូវបង្កើតឡើង ដើម្បីជាទីគោរពបូជា ព្រះអាទិទេព ក៏ប៉ុន្តែជាមួយគ្នានោះ ក៏មានទស្សនៈមួយចំនួនទៀត ដែលទាក់ទិន ទៅនឹងនិមិត្តរូបនៃលោកធាតុ បើប្រសិនបើយើងវិភាគឱ្យស៊ីជម្រៅទៅលើវិស័យ

មនោគមនីវិជ្ជាសាសនារបស់មនុស្សខ្មែរ នាសម័យបុរេអង្គរ និងអង្គរ ។

តាមពិតការសាងសង់ប្រាង្គប្រាសាទ ជនជាតិខ្មែរបានអនុលោមតាម លោកធាតុវិទ្យា ដែលមានក្នុងលទ្ធិព្រហ្មញ្ញសាសនា ក្រោមរូបភាពដូចតទៅនេះ :

សម្រាប់មនុស្សខ្មែរបុរាណ លោកយើងនេះ ត្រូវហ៊ុំព័ទ្ធជុំវិញពីខាងក្រៅ ដោយជួរភ្នំជាកំពែង៧ជាន់ដីក្រាស់ធំខ្ពស់សម្បើមអស្ចារ្យ ។ កំពែងភ្នំនីមួយៗមាន រាងជារង្វង់មូល ឬមណ្ឌល មានស្នូលរួម ហើយមានសមុទ្រខណ្ឌព័ទ្ធចែមទៀតផង ។ នៅចំកណ្តាលនៃលោកឬចក្រវាឡគឺជម្ងឺប ដែលមានភ្នំសុមេរុជាស្នូល ។ ម្យ៉ាង វិញទៀតនៅជុំវិញភ្នំសុមេរុដែលជាស្នូលនោះ គេឃើញមានភព៦ មួយរាងដូចកង ហ៊ុំព័ទ្ធជុំវិញដែរ ។

ដោយផ្អែកលើទស្សនៈលោកធាតុវិទ្យានេះ យើងអាចដឹងថាស្ថាបត្យកម្ម ខ្មែរបុរាណ មានទំនាក់ទំនងយ៉ាងជិតស្និទ្ធ ទៅនឹងប្រព័ន្ធគំនិតស្តីពីលោក ដែលមាន ប្រភពចេញពីឥណ្ឌា ហើយប្រាសាទខ្មែរ គឺតំណាងនូវភ្នំសុមេរុ ឬភ្នំកណ្តាល ដែលជា លំនៅដ៏ពិសិទ្ធិរបស់ព្រះអាទិទេព និងពពួកទេវតាតូចធំទាំងឡាយ ។

សរុបសេចក្តីមក រាល់មូលនិធិសាសនា ដែលត្រូវបានសាងសង់ឡើងគឺ សម្រាប់កំណត់ចំណុចកណ្តាល ឬភ្នំកណ្តាលនៃចក្រវាឡ គឺភ្នំសុមេរុ ឬភ្នំកែឡាស ដែលជាភ្នំមាស ឬភ្នំស្នែងមាស ។ កន្លែងខ្ពស់បំផុតនៃលោកយើង ហើយមានភាព ពិសិដ្ឋកប់កំពូលបែបនេះ អាចឆ្លុះបញ្ចាំងតាមរយៈវត្តមានទេវតាទាំង៤ ឬចតុលោក បាលទាំង៤ ដែលជាអ្នកបិបាច់ថែរក្សាទិសនីមួយៗ ក្នុងទ្វីបទាំង ៤ ។ ដូច្នេះ ចំណុច ដែលយើងត្រូវយកចិត្តទុកដាក់គឺរាល់ប្រាសាទខ្មែរ ដែលធ្វើឡើង គឺសម្រាប់ តំណាងភ្នំព្រះសុមេរុ ឬមេរុ ។ ដោយហេតុនេះហើយ បានជាគេហៅថា ប្រាសាទភ្នំ ទោះបីជាស្ថិតនៅលើកំពូលភ្នំ ចង្កេះភ្នំ ឬលើវាលទំនាបក៏ដោយ ។

គប្បីរំលឹកនៅទីនេះផងដែរថា ជាងប្រាសាទទាំងអស់ដូចជាប្រាសាទភ្នំ បាខែង ដែលស្ថាបនាឡើងនៅឆ្នាំ៨០៦នៃគ.ស. ដោយព្រះបាទយសោវរ្ម័ន ដើម្បី តម្កល់ព្រះសិវលិង្គរាជ្យ គឺយសោធរេស្វរៈ តំណាងនូវចំណុច ឬភ្នំកណ្តាលនៃចក្រ វាឡ ។ ប្រាសាទដ៏ស្តើមស្តែនេះ មាន៥ជាន់ឬថ្នាក់ ហើយនៅជាន់លើគេបង្អស់ តំណាងឱ្យស្ថានត្រៃត្រីង្ស គេឃើញមានប្រាសាទចំនួន៤ទៀត អមប្រាសាទកណ្តាល ឬភ្នំមាស ។ នៅជាន់នីមួយៗចំនួនប្រាសាទមាន១២ ។ ហើយបើគេរាប់តាមជាន់ ទាំងប្រាំជុំវិញ គេនឹងឃើញចំនួនប្រាសាទទាំងអស់មានដល់ទៅ៦០ ដែលពាក់ព័ន្ធ ទៅនឹងហោរាសាស្ត្រ ។

តាមលោហធាតុវិជ្ជាសិលា ជាន់ទាំង៥ខាងលើនេះ គឺតំណាងស្ថានទាំង៥ ក្នុងចក្រវាឡ គឺស្ថាននាគ ស្ថានគ្រុឌ ស្ថានយក្ស ស្ថានរក្សសៈ និងស្ថានមហារាជ ។ ប៉ុន្តែអ្វីដែលអស្ចារ្យទៅទៀត គឺប្រសិនបើយើងមកកាន់ប្រាសាទ ហើយឈរចំពី មុខនៃទិសណាមួយ ក្នុងទិសទាំង៤ យើងពិតជានឹងឃើញចំនួនប្រាសាទទាំង ៣៣ តំណាងឱ្យស្ថានសួគ៌ត្រៃត្រីង្ស ដែលគ្រប់គ្រងដោយព្រះឥន្ទ្រាធិរាជពុំខាន ។ ម្យ៉ាងវិញទៀត បើសិនជានៅទីនេះ យើងគ្រាន់តែសំឡឹងមើលតែតួខ្សឿនប្រាសាទ ទាំងជាន់តែប៉ុណ្ណោះ យើងពិតជានឹងឃើញយ៉ាងប្រក្សក្ស នូវកំពូលទាំង៣ ដែល តំណាងឱ្យលទ្ធិត្រីមូតិនៃព្រហ្មញ្ញសាសនា ដែលមានព្រះសិវៈ ឬព្រះឥសូរ ព្រះវិស្ណុ ឬព្រះនារាយណ៍ និងព្រះព្រហ្មដ៏មានមហិទ្ធិឬទ្ធិ ។ គឺព្រះកំពូលទាំង៣អង្គនេះ ហើយ ដែលបិទបាំងថែរក្សា ទឹកដីដ៏បរិវររបស់ជាតិសាសន៍ខ្មែរនាសម័យបុរាណ ។

ទន្ទឹមនឹងនេះ ប្រសិនបើយើងរាប់ចំនួនប្រាសាទទាំងអស់ ដែលស្ថិតនៅ ថ្នាក់លើទាំង៥ គូបផ្សំទៅនឹងប្រាសាទស្ថិតនៅខាងក្រោមដី ដែលបំពាក់ទុំជុំវិញគូ ប្រាសាទបាខែងទាំងមូល យើងនឹងឃើញចំនួនប្រាសាទមានរហូតដល់១០៨ ដែល

ជាលេខដ៏ស័ក្តិសិទ្ធិមួយ ។

តាមពិតលេខ១០៨ខាងលើនេះ ពាក់ព័ន្ធនឹងវិស័យតារាសាស្ត្របុរាណ ។ ក្នុងប្រក្រតិទិនខ្មែរបុរាណ ដែលគេគិតថ្ងៃខែតាមដំណើរព្រះចន្ទ ឬចន្ទគតិ គេ ឃើញក្នុងមួយខែមានត្រឹមតែ២៧ថ្ងៃតែប៉ុណ្ណោះ ដោយមានចក្រ៤ ឬកសរុបទៅ យើងនឹងឃើញមានចំនួនចក្រទាំងអស់មានចំនួន១០៨ ។ សូមរំលឹកនៅទីនេះផង ដែរថា លេខ១០៨នេះ ក៏តំណាងឱ្យតារាខណ្ឌតាំង១០៨ ដែលមានក្នុងមហាគម្ពីរ ទេវ តំណាងនូវចំណេះដឹងកំពូលនៃលោកយើងនេះ ។

រួមសេចក្តីមក តាមការវិភាគផ្នែកស្ថាបត្យកម្មប្រាង្គប្រាសាទបុរាណខ្មែរ យើងឃើញថា ជនជាតិខ្មែរនាសម័យមហានគរបានស្គាល់នូវទស្សនៈវិជ្ជាធំៗ ស្តីអំ ពីលោកធាតុព្រមទាំងគម្ពីរវេទ ដែលតំណាងឱ្យការចេះដឹងជ្រៅជ្រះគ្រប់វិស័យ ហើយបានសាងសង់ប្រាង្គប្រាសាទទាំងនោះឡើង ជានិមិត្តរូបដ៏ឧត្តុង្គឧត្តមគ្មានពីរ ក្នុងភូមិភាគអាស៊ីអាគ្នេយ៍យើងនេះ ។

ចំណុចមួយយ៉ាងសំខាន់បំផុត គឺប្រាង្គប្រាសាទធំៗរបស់ខ្មែរ នាសម័យ បុរាណ គឺស្ថិតនៅក្នុងបរិវេណនៃទីប្រជុំជន ឬទីក្រុង ដូច្នេះហើយបានជាគេពុំអាច ផ្តាច់សម្ព័ន្ធភាព រវាងប្រាសាទ និងទីក្រុងឡើយ ដោយមូលហេតុខាងលើនេះ ។ បើ និយាយម្យ៉ាងទៀតប្រាសាទខ្មែរ បំពេញនាទីជាបូជនីយដ្ឋាន និងជាមណ្ឌល នយោបាយ សេដ្ឋកិច្ចផង ។

**៨. តួនាទីប្រាង្គប្រាសាទ និងព្រះបដិមាខ្មែរ
នាសម័យមហានគរ**

សូមជម្រាបថា គ្រាន់តែក្នុងតំបន់អង្គរ ដែលមានទំហំ២៣០គីឡូម៉ែត្រ

ក្រឡា មានប្រាសាទជាង៥០០ទៅហើយ នេះគឺតនិយាយដល់ប្រាសាទមួយចំនួន នៅប្រទេសឆាវ និងប្រទេសសៀមផង ។

ប្រាសាទខ្មែរ ជាបូជនីយដ្ឋាន ឬជាទិស្ថានពោលគឺជាផ្ទះ អាស្រម កុដិ របស់ព្រះអាទិត្យ ដែលធ្វើឡើងតាមលំនាំនៃលោកធាតុបែបឥណ្ឌា ។ ម្យ៉ាងវិញ ទៀត ប្រាសាទខ្មែរ ក៏តំណាងឱ្យភ្នំសុមេរុខ្ពស់ជាងគេបំផុត ស្ថិតចំកណ្តាលចក្រ វាឡ ដែលជាស្ថានសួគ៌នៅលើមេឃ ក៏ប៉ុន្តែ នេះគ្រាន់តែមានលក្ខណៈបំព្រួញតូច តែប៉ុណ្ណោះ ។ ដូចនៅប្រទេសឥណ្ឌា ប្រាសាទភ្នំកណ្តាលភាគច្រើន ក៏ជាទីក្រុង ឬរាជធានី ដែលប្រសូតចេញពីទស្សនវិជ្ជាខាងលើនេះដែរ ។ និមិត្តរូបភាពនៃ ប្រាសាទ និងនិមិត្តរូបភាពនៃទីក្រុងខ្មែរបុរាណ មានសម្ព័ន្ធភាពយ៉ាងជិតស្និទ្ធ ជាទីបំផុត ។

គប្បីបញ្ជាក់ផងដែរថា នៅពេលណាដែលយើងយល់យ៉ាងច្បាស់នូវ លក្ខណៈសម្បត្តិដ៏វិសេសវិសាលខាងលើនេះ របស់វិស័យស្ថាបត្យកម្មប្រាសាទខ្មែរ នាសម័យបុរាណ យើងក៏អាចយល់បាននូវសារប្រយោជន៍ដ៏ពិតៗរបស់វា សម្រាប់ ការចងក្រងទំព័រប្រវត្តិសាស្ត្រ នៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជាឡើងវិញដែរ ។ តាមពិត តាមរយៈទីតាំងនៃប្រាង្គប្រាសាទទាំងនោះ យើងអាចនឹងប្រមើលមើល ឃើញយ៉ាងច្បាស់លាស់ នូវវិបុលភាព និងវិសាលភាពរបស់ភូមិសាស្ត្រខ្មែរបុរាណ ។ ឧទាហរណ៍ យើងអាចសម្គាល់ភូមិសាស្ត្រនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា នាសម័យ បុរាណដោយងាយ បានតាមរយៈវត្តមានរបស់ប្រាង្គប្រាសាទខ្មែរ ដែលបានបន្សល់ ទុក ។ ដោយហេតុថា កន្លែងណាដែលមានស្នាកស្នាមប្រាសាទ ទោះធំក្តី តូចក្តី កន្លែងនោះ គឺជាទីកន្លែងរបស់ខ្មែរ នាសម័យណាមួយ ដែលគេអាចកំណត់បានដោយ ងាយស្រួលក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រកម្ពុជា ។ ដោយឡែក រចនាបថនៃចម្លាក់ ឬក្បាច់ក្បូរ

នៃប្រាង្គប្រាសាទទាំងនោះ ក៏ជាសញ្ញាណ បង្ហាញនូវការវិវត្តន៍របស់សិល្បៈ និងការ អភិវឌ្ឍន៍នៃតំបន់ផងដែរ ។

យើងក៏សូមជម្រាបផងដែរថា វត្តអារាមខាងព្រះពុទ្ធសាសនា ក៏មានអត្ថ- ន័យ និងអត្ថរស់ ដូចវិស័យស្ថាបត្យកម្មនៃប្រាង្គប្រាសាទបែបព្រាហ្មណ៍សាសនា ដែរ ។ តាមលោកជីវិតាគ្រាន់ នៅតាមវត្តអារាមខ្មែរធ្វើអំពីឈើនៅក្នុងទីក្រុងអង្គរ ធំ គេឃើញមានតម្កល់នូវរូបព្រះពុទ្ធអង្គ ។ សូមកុំភ្លេចថា ចំពោះខ្មែរបុរាណ ការបូជាព្រះពុទ្ធអង្គទាំងនោះ ធ្វើឱ្យជីវិតរបស់ពួកគេមានន័យ ក្នុងករណីណាដែល ការបូជាផ្តល់នូវសុភមង្គលគួរជា ទីគាប់ចិត្តរបស់មនុស្ស ។ ការបូជានៃព្រះបដិមា ទាំងនោះ ក៏ជាមាតិកាមួយខ្ពស់ សម្រាប់ទទួលនូវជ័យជម្នះលើកម្លាំងអាក្រក់ ហើយ ក៏ជាប្រភពនៃសាមគ្គីភាពផងដែរ ។

ឥឡូវនេះ យើងឆ្លៀតឱកាសសូមពិពណ៌នា អំពីនាទីរបស់បដិមាសាស្ត្រ ក្នុងប្រាង្គប្រាសាទខ្មែរវិញម្តង ។ ការសិក្សាស្វែងយល់អំពីបដិមាសាស្ត្ររបស់ ជន ជាតិខ្មែរ តាំងពីសម័យបុរេអង្គរ រហូតដល់បច្ចុប្បន្ននេះ ថ្វីដ្បិតតែមួយភាគធំនៃ ទីកន្លែងអតីតព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជាបុរាណ ត្រូវបានផ្តាច់ចេញពីភូមិសាស្ត្រជា ប្រវត្តិសាស្ត្រយ៉ាងណាក្តី ក៏ការស្រាវជ្រាវវិភាគបានឱ្យដឹងថា សិល្បៈខ្មែរ ទោះជា ស្ថិតនៅក្នុងសម័យកាលខុសៗគ្នាយ៉ាងណាក៏ដោយ ក៏បានរក្សានូវឯកភាពជានិច្ច ដែរ ។ នេះគឺជាការធម្មតា ដែលអ្នកបុរាណវិទូបានលើកយកលក្ខណៈ ឬទម្រង់ ពិសេសរបស់បដិមាសាស្ត្រខ្មែរមកបង្ហាញបញ្ជាក់ នៅពេលដែលសិក្សាអំពីប្រវត្តិ នៃសិល្បៈខ្មែរបុរាណ ។

និយាយដូច្នោះ ពុំមែនមានន័យថា សិល្បៈខ្មែរ មិនមានការប្រែប្រួលតាម ដំណាក់កាលនីមួយៗនៃការវិវត្តន៍របស់ប្រវត្តិសាស្ត្រនោះទេ ។ អ្វីដែលយើងចង់

និយាយនៅទីនេះ គឺបដិមាសាស្ត្រខ្មែរ ដែលភាគច្រើនតំណាងឱ្យព្រះអាទិទេព បែបព្រាហ្មណ៍ និងពុទ្ធនិយម មិនបានប្រែប្រួលលក្ខណៈដើម ដែលជាមូលដ្ឋានគ្រឹះ ដ៏រឹងមាំ តាំងពីបុរាណកាល រហូតមកដល់សម័យកាលក្រោយៗ មករហូតដល់ សព្វថ្ងៃនេះ ។ ដូច្នេះហើយ ទោះជាសិល្បៈខ្មែរស្ថិតនៅទីណាក៏ដោយ ដូចជានៅ ប្រទេសថៃ លាវ ឬយៀកណាមខាងត្បូងជាដើម យើងនៅតែសម្គាល់បានថា ជាស្នាដៃ ឬជា គេរដំណែលរបស់ដូនតាខ្មែរ ដែលបានបន្សល់ទុក ។

ចំណុចចាំបាច់មួយទៀត ដែលយើងត្រូវចងចាំ គឺបដិមាសាស្ត្រខ្មែរ រួម មានស្ថាបត្យកម្មប្រាសាទបុរាណ និងក្បាច់ផ្តែរជាដើម ដែលត្រូវសាងសង់ឡើង នោះ គឺសម្រាប់មូលហេតុជំនឿសាសនា ។ សូមរំលឹកថា អត្ថបទសិលាចារឹក សប្បាកខាងលើបានបង្ហាញឱ្យដឹងថា ការគោរពសក្ការៈព្រះពុទ្ធអវលោកេស្វរៈ ទាំង៥ព្រះ អង្គនៃនិកាយវ័ជ្រយាន គឺធ្វើឡើងក្នុងគោលបំណងផ្តល់នូវសិរីមង្គល និងជ័យជម្នះ ដល់ព្រះរាជនគរខ្មែរ ពោលគឺកុំឱ្យជ្រុករានទន្ទ្រានបានតទៅទៀត ។ ដូច្នេះ ការជួសជុលនូវព្រះពុទ្ធរូប ដោយព្រះគ្រូធរណិន្រ្ទបុរៈ ឬការសាងព្រះពុទ្ធ រូបដោយព្រះធនុ ដែលជាសិស្សគប្បីសម្មាសម្ពុទ្ធសាសនា គឺធ្វើឡើងប្រយោជន៍ ឱ្យរជ្ជកាលរបស់ព្រះបាទឧទយាទិត្យវរ្ម័នទី១ បានប្រកបដោយសិរីមង្គល និងសូម ឱ្យទ្រង់មានអំណាចយឺនយូរស្ថិតស្ថេរដរាបដូចផែនដី ព្រះចន្ទ និងព្រះអាទិត្យ ដូច្នោះដែរ ។

សូមជម្រាបផងដែរថា ព្រះបដិមាជាច្រើនប្រភេទ ដែលគេបានយកទៅ តម្កល់ក្នុងប្រាង្គប្រាសាទ នៅទោលឬជុំគ្នាជាត្រីមូតិ មិនគ្រាន់តែតំណាងនូវព្រះ អាទិទេពនៃលទ្ធិព្រាហ្មញ្ញសាសនាតែប៉ុណ្ណោះទេ ដូចជាព្រះសិវៈ ព្រះនារាយណ៍ជា ដើម គឺតំណាងឱ្យបុព្វការីជន ដែលបានចែកឋានទៅ ក៏ប៉ុន្តែព្រលឹងពួកគេបានមក

សណ្ឋិតនៅក្នុងព្រះរូបថ្មទាំងនោះ ។ ដូចនេះ រូបទាំងនោះ ក៏តំណាងឱ្យបុព្វការីជន ផងដែរ ។ ជាផ្នែកមួយនៃវប្បធម៌ខ្មែរបុរាណ ការសិក្សាវិភាគស៊ីជម្រៅនៃវិស័យ បដិមាសាស្ត្របុរាណ អាចផ្តល់ចំពោះយើងនូវព័ត៌មានមួយចំនួនដូចតទៅនេះ ។

ជាការពិតណាស់ ដែលបដិមាសាស្ត្រខ្មែរបុរាណ តំណាងឱ្យព្រះនារាយណ៍ ព្រះឥសូរ និងព្រះគណេសជាដើម ធ្វើឡើងសម្រាប់លំអ ឬក៏តុបតែងបូជនីយដ្ឋាន នានា ឬក៏សម្រាប់សាសនិកជនគោរពសក្ការៈបូជា ។ ម្យ៉ាងវិញទៀត គប្បីត្រូវ ជ្រាបផងដែរថា នៅក្នុងសង្គមខ្មែរ បដិមាសាស្ត្រ បានរួមចំណែកអប់រំមនុស្សឱ្យ ធ្វើអំពើល្អ ពោលគឺ សីល ពន្យល់ពិតម្ល៉ៃនៃធម៌ និងលើកកម្ពស់លទ្ធិសាសនាទាំង ព្រហ្មញ្ញសាសនា ទាំងព្រះពុទ្ធសាសនា ទាំងសាសនាដូនតាថែមទៀតផង ។ ក្រៅពីនេះ តាមរយៈព្រះបដិមាបុរាណទាំងនោះ យើងក៏អាចសម្គាល់នូវលក្ខណៈ របស់សិល្បៈជាតិខ្មែរតាំងតែពីដើមស.វ.ទី១នៃគ.ស. រហូតដល់សម័យអង្គរ ឬក៏ សម័យកាលណាមួយយ៉ាងប្រាកដពុំខាន ។

ម្យ៉ាងវិញទៀត នៅពេលដែលគេគ្មានឯកសារជាលាយលក្ខណ៍អក្សរ ចារលើថ្ម ឬសិលាចារឹក សារសំខាន់មួយទៀត របស់រូបចម្លាក់បុរាណទាំងនោះ គឺការធ្វើឱ្យយើងដឹងនូវកាលបរិច្ឆេទ តាមរយៈរចនាបថតំណាងឱ្យសម័យកាល នីមួយៗ ។

រួមសេចក្តីមក តាមរយៈការវិភាគខាងលើ យើងអាចទទួលស្គាល់ថា បដិមាសាស្ត្រខ្មែរ មានអត្ថប្រយោជន៍ជាអនេក ក្រៅពីសោភណភាព វាអាចផ្តល់ ជូនយើងនូវទិន្នន័យ ទាក់ទិនទៅនឹងវិស័យវប្បធម៌ជាតិយ៉ាងប្រាកដ ។ តាមរយៈ ការពិនិត្យវិភាគចម្លាក់តំណាងនូវព្រះអាទិទេពអង្គរ យើងមិនគ្រាន់តែរកឃើញបំ ប៉ុណ្ណោះទេ ពីព្រោះវិចិត្រករបុរាណ មានទេពកោសល្យខ្ពស់ ក្នុងការសម្តែង

នូវទេពកោសល្យខ្ពស់របស់គេ ក៏ប៉ុន្តែលើសពីនេះទៅទៀត ទាក់ទងទៅនឹងវិស័យស្មារតី ចិត្តគំនិត ជំនឿសាសនា ។

ជាមែកផ្កាផ្សេងៗនៃវប្បធម៌ខ្មែរ បដិមាសាស្ត្របុរាណដែលមានការរីកចម្រើន ជឿនលឿនអស្ចារ្យ បានផ្តល់នូវកិត្តិយស និងកិត្តិនាមដ៏ល្អប្រពៃ ដែលជាសេចក្តីថ្លៃថ្នូររបស់ជាតិសាសន៍ខ្មែរទាំងមូល គួរជាទីមោទនៈ ។ តើអ្នកណាមួយមិនរំភើបចិត្ត នៅពេលបានឃើញទឹកមុខពួកស្រស់ របស់ពួកនាងស្រីទេពអប្សរ ដែលពោរពេញទៅដោយសោភណភាពខ្ពស់ គួរឱ្យគយគន់ ស្រឡាញ់បេតិ ។

សូមកត់សម្គាល់ថា ចាប់តាំងពីស.វ.ទី១៨មក មានចលនាផ្លាស់ប្តូរនូវទម្រង់ប្រាសាទខ្មែរនាសម័យអង្គរ នៅក្នុងភូមិភាគឦសាននៃប្រទេសថៃបច្ចុប្បន្នដែល បានប្រែក្លាយរចនាបថអង្គរឱ្យទៅជាព្រះចេតិយ ឬព្រះធាតុ (ថាត) ដោយការមកដល់នៃជនជាតិលាវក្នុងតំបន់នេះ ។ ទន្ទឹមនឹងនេះដែរ ជនជាតិខ្មែរក្នុងភូមិភាគនេះ ក៏ចាប់ផ្តើមទទួលយកឥទ្ធិពល ខាងស្ថាបត្យកម្មវត្តអារាមលាវ និងថៃផងដែរ ដែលទទួលបាននូវការពេញនិយមរបស់ពួកគេ ចាប់តាំងពីពេលនោះមក ។

៩- មណ្ឌលបូជនីយេសចរណ៍នានា

ក- ភ្នំគូលែន និងជំនឿរបស់ជនជាតិខ្មែរ សើទេវកថាឥណ្ឌា

ស្តីអំពីព្រះសិវៈ និងនាងគង្គា

មុនការសាងសង់ប្រាសាទអង្គរវត្ត ក្នុងរាជធានីយសោធរបុរៈនៅស.វ.ទី១២នៃគ.ស. ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា គេឃើញមានបូជនីយដ្ឋានជាច្រើនកន្លែងដែលអ្នកធម្មយាត្រាខ្មែរ និងបរទេសរមែងតែអញ្ជើញមកបន់ស្រន់ ឬក៏លាបំណន់ ។

សិលាចារឹកនាសម័យអង្គរ ឬបន្ទាប់ពីសម័យនេះមក បានផ្តល់ចំពោះយើងនូវព័ត៌មានដ៏មានតម្លៃ ស្តីពីបូជនីយេសចរណ៍នៃទីតាំងដ៏ស័ក្តិសិទ្ធិទាំងនោះ ។ ដូច្នេះការពិពណ៌នាអំពីប្រាសាទវត្តភូ ប្រាសាទពិមាយ ប្រាសាទភ្នំដីសួរ និងប្រាសាទព្រះវិហារជាដើម ដែលជាប្រាសាទសំខាន់ៗ ជាងគេ ហើយជាកន្លែងស័ក្តិសិទ្ធិក្នុងចក្រភពខ្មែរ មិនត្រូវធ្វើឱ្យយើងភ្ញាក់ផ្អើលទេ ។

តទៅនេះ យើងសូមលើកយកបញ្ហាពាក់ព័ន្ធនឹងជំនឿ លើព្រះនាងគង្គា និងព្រះសិវៈ ដែលសិល្បករ វិចិត្រករខ្មែរ បានឆ្លាក់នៅបាតស្ទឹងអង្គរពងផ្កាយ និងនៅក្បាលស្ពានក្នុងរជ្ជកាលរបស់ព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី២ (៨០២-៨៣៤ នៃគ.ស.) ខ្ញុំសូមអធិប្បាយដោយសង្ខេប ពីព្រោះភ្នំគូលែនបានក្លាយទៅជាទីកដីដ៏ពិសិដ្ឋ ចាប់តាំងពីព្រឹត្តិការណ៍នេះមក បើនិយាយឱ្យចំទៅ គឺអត្ថន័យនៃចម្លាក់សិរិលិង្គ និងព្រះនាងគង្គា ។ ចំពោះនិមិត្តរូបរបស់ការបូជាព្រះសិរិលិង្គ សូមមេត្តាមើលសៀវភៅរបស់យើងគឺ "ការគ្រប់គ្រងរដ្ឋនាសម័យមហានគរពីស.វ.ទី៩ ដល់ទី១៣ នៃគ.ស." សាកសិទ្ធាស័យកម្ពុជាឆ្នាំ២០០៤ ។ នៅទីនេះ និមិត្តរូបរបស់ចម្លាក់ព្រះសិវៈ និងព្រះនាងគង្គា និងត្រូវបំភ្លឺដោយសង្ខេបតែប៉ុណ្ណោះ ។

បន្ទាប់ពីព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី២ បានស្តេចយាងត្រឡប់មកពីតំបន់ជ្រោយម៉ាឡាកា (អតីតដែនដីខ្មែរនាសម័យនគរភ្នំ និងចេនឡា ក៏ប៉ុន្តែត្រូវស្ថិតក្រោមការត្រួតត្រា គ្រប់គ្រងរបស់នគរជាសៃលេន្ទ្រ ក្រោយពីភូមិភាគនេះ បានផ្តាច់ខ្លួនចេញពីចក្រភពចេនឡា ដោយការបង្កើតរដ្ឋស្រីវិជ័យមក) ។ ព្រះមហាក្សត្រិយ៍ខ្មែរមានព្រះតម្រិះត្រាស់ ឱ្យកែច្នៃតំបន់ភ្នំគូលែននេះ ឱ្យក្លាយទៅជាបូជនីយេសចរណ៍សំខាន់បំផុតក្នុងកម្ពុជរដ្ឋ បន្ទាប់ពីព្រះវិហារ និងវត្តភូ ។ ជាការពិតណាស់ ព្រះរាជទង្វើនេះ ធ្វើឡើងដើម្បីប្រយោជន៍នឹងប្រមែប្រមូលថា

មពលជាតិឡើងវិញ ហើយដើម្បីកុំឱ្យជ្វា ឬម៉ាឡេមកបៀតបៀនប្រទេសកម្ពុជា បានតទៅទៀត ត្រូវប្រារព្ធធ្វើឡើង ក្រោយពីព្រះអង្គបានបំពេញពិធីទេវរាជលើ ភ្នំគូលែន ដែលធ្វើឱ្យទ្រង់ក្លាយទៅជាស្តេចសាកល ឬព្រះអធិរាជ ។

ព្រះរាជទង្វើនេះ បានឆ្លុះបញ្ចាំងឱ្យឃើញនូវការពង្រឹងវិធានការការពារ ជាតិ នៅតាមមាត់ច្រកព្រំដែននានា ហើយនិងការច្របាច់ចូលគ្នារវាងចេនឡាទឹក និងចេនឡាកោក នៃសន្តតិវង្ស ចន្ទវង្ស និងសុរវង្ស ។ ទន្ទឹមនឹងព្រឹត្តិការណ៍ជា ប្រវត្តិសាស្ត្រនេះ ព្រះបាទជ័យវរ្ម័ន ក៏បានត្រាស់បញ្ជាឱ្យឆ្លាក់នូវទេវរូបដូចជា ព្រះ នារាយណ៍ ព្រះនាងឱមា និងលិង្គ ព្រមទាំងស្ថានាទ្រោណី នៅបាតស្ទឹងអន្លង់ពង ផ្កាយ និងនៅក្បាលស្ថាន ព្រមទាំងនៅលើភ្នំមហេន្ទ្របពិត ឬភ្នំគូលែនថែមទៀត ផង ។

ពីព្រោះស្តេចអង្គនេះ ទ្រង់ឈ្វេងយល់ថា មធ្យោបាយដ៏ស័ក្តិសិទ្ធិជាងគេ ដើម្បីឱ្យព្រះអង្គបានសម្រេចនូវគោលដៅដ៏ពិសិដ្ឋខាងលើនេះ គឺពឹងផ្អែកទៅលើ វិស័យសាសនានេះឯង ដែលជួយបំផុសនូវទំនុកទុកចិត្តលើខ្លួនឯង ហើយវិស័យ នេះ ក៏ជាចន្លងដ៏មាំមួនសម្រាប់ផ្សះផ្សា បង្រួបបង្រួមជាតិខ្មែរឡើងវិញផងដែរ ។ អ្វីដែលព្រះមហាក្សត្រិយ៍ដ៏ឆ្លើមនេះបានអនុវត្ត គឺត្រូវព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៧ បាន ដើរតាមព្រះរាជតម្រិះនេះ ប្រមាណជា៤ស.វ. ក្រោយពីព្រឹត្តិការណ៍ជាប្រវត្តិ សាស្ត្រនៅលើភ្នំគូលែននេះ ដើម្បីមូលហេតុជាតិដ៏ឧត្តុងឧត្តម ។

ព្រះសិវលិង្គចំនួនរាប់រយពាន់ នៅលើភ្នំគូលែនមានទ្រង់ទ្រាយ និងសណ្ឋាន ខុសៗគ្នា ខ្លះជាស្ថានទ្រោណី ដោយមានលិង្គចំនួន៥ទំហំស្មើគ្នា ស្ថិតនៅចំកណ្តាល ព្រះយោនីខ្លះមានតែមួយ ខ្លះធំ ខ្លះតូច គួរឱ្យគយគន់ជាអតិបរមា ។

ធម្មតានៅក្នុងប្រាសាទនានា ដែលមានតម្កល់ព្រះលិង្គ ពួកព្រាហ្មណ៍

ឬសាសនិកបំពេញពិធីបូជាយញ្ញចាក់ទឹកពីលើលិង្គ រួចហើយគេត្រងយកទឹកដែល ក្លាយទៅជាទឹកមន្តនោះ ដើម្បីយកមកប្រើប្រាស់ ព្រោះគេមានជំនឿថា ទឹក ពិសិដ្ឋនេះ កាលបើគេយកមកលាបលើខ្លួនប្រាណគេហើយ គេពិតជាជួបនូវសិរី មង្គលពុំខាន ។

ការដែលព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី២ ឆ្លាក់លិង្គឥសូរ ឬសិវលិង្គលើបាតស្ទឹង និង ទឹកជ្រោះ គឺបណ្តាលមកពីព្រះអង្គមានព្រះតម្រិះតាមទេវកថា នៅប្រទេសឥណ្ឌា ដែលគេជឿថា ដងទន្លេគង្គាហូរឆ្លាក់ពីលើផ្ទះសក់របស់ព្រះសិវៈ ដ៏មានមហិទ្ធិឬទ្ធិ ដែលជាព្រះស្វាមី ។ ដូចនេះ ដោយអំណាចបារមីនៃការរួមរក្សរវាងព្រះសិវៈ និង ព្រះនាងគង្គា ដែលជាស័ក្តិរបស់ទ្រង់ទឹកនៃដងទន្លេនេះ ក៏ប្រកបទៅដោយ លក្ខណៈស័ក្តិសិទ្ធិ ហើយអាចលុបលាងរាល់បាបកម្ម ឧបទ្រពចង្រៃ ពោលគឺផ្តល់ នូវសិរីមង្គលដល់មនុស្សលោកទាំងពួង ។

សូមបញ្ជាក់ថា ការប្រៀបធៀបដងស្ទឹងទន្លេ ទៅនឹងព្រះនាងគង្គា ឬសមីការ រវាងទឹកនឹងព្រះនាងគង្គា ដែលជានិមិត្តរូបរបស់ស្រ្តីភេទ និងជាប្រភពនៃជីវិតត្រូវ បានបញ្ជាក់តាមរយៈចម្លាក់តំណាងព្រះនាងគង្គា នៅសម័យបុរេអង្គរ និងអង្គរ ។

ដូចនេះ ការឆ្លាក់ព្រះសិវលិង្គ ដែលជាអង្គជាតិរបស់ព្រះសិវៈ ភ្ជាប់ជា មួយយោនីរបស់ព្រះនាងឱមា ស្ថិតក្នុងទស្សនៈអាគមសាសនាបែបឥណ្ឌាយ៉ាងពិត ប្រាកដ ហើយវាក៏ជាកត្តាបង្ហាញនូវឥទ្ធិពលនៃទេវកថា នៃលទ្ធិព្រហ្មញ្ញសាសនា ក្នុងសង្គមខ្មែរ នាដើមសម័យអង្គរផងដែរ ។

ប៉ុន្តែអ្វីដែលគួរឱ្យកត់សម្គាល់នៅទីនេះ គឺទេពកោសល្យនៃវិចិត្រករ ខ្មែរ គឺការច្នៃប្រឌិតទស្សនៈវិជ្ជាឥណ្ឌា ឱ្យក្លាយទៅជាលក្ខណៈខ្មែរយ៉ាងសុទ្ធសាធ ព្រោះយើងពុំធ្លាប់ឃើញការឆ្លាក់ព្រះសិវលិង្គ និងយោនីយ៉ាងច្រើនកុះករដូច្នោះ

នៅលើបាតនៃដងស្ទឹង ដែលហូរកាត់លើចង្កេះភ្នំដូច្នោះសោះ ។

ម្យ៉ាងវិញទៀត យើងក៏ត្រូវកត់សម្គាល់ផងដែរថា អ្វីដែលសិល្បករចង់បង្ហាញ គឺកិត្យានុភាពអំណាចមិនចេះរឹងស្ងួត របស់ព្រះមហាក្សត្រិយ៍ ដែលជាប្រភពនៃសុភមង្គលរបស់ប្រជានុរាស្ត្រ ។

យើងក៏មិនត្រូវបំភ្លេចផងដែរ នៅជ្រុងមួយទៀតនៃវត្តបំណង សេចក្តីប៉ងប្រាថ្នារបស់មនុស្សខ្មែរបុរាណគឺ វត្តមានរបស់ទេវរូបទាំងនោះ គឺធ្វើឱ្យទឹកនៃស្ទឹងអង្គង់ពងផ្កាយ និងជ្រោះនៅក្បាលពាន ដែលមានលក្ខណស័ក្តិសិទ្ធិ ហើយនោះឱ្យកាន់តែស័ក្តិសិទ្ធិថែមទៀត ពីមួយទៅទៀត ពីទ្វេទៅមួយរយ ។ គឺទឹកនៃដងស្ទឹងនេះហើយ ដែលជ្រោះព្រំតំបន់សៀមរាបអង្គរទាំងមូល បើនិយាយឱ្យខ្លីទៅ គឺការសម្តែងនូវមហិទ្ធិបូជនីយ៍របស់ព្រះរាជាតែម្តង ។

តាមរយៈចម្លាក់លិង្គ និងយោនី ដែលកសាងឡើងដោយព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី២ គូបផ្សំនឹងចម្លាក់ស.វ.ទី១១ តំណាងព្រះនារាយណ៍ផ្តុំលើខ្នងនាគរាជ ដោយមានវត្តមានរបស់ព្រះនាងឧមា គង់ក្បែរជើងរបស់ទ្រង់ផងនោះ យើងក៏អាចស្វែងយល់អំពីជ្រុងមួយនៃជំនឿសាសនាសម័យអង្គរ ។ ឆ្លងកាត់ការស្រាវជ្រាវនេះ យើងអាចនិយាយបានថា ខ្មែរនាសម័យនោះ បានចាត់ទុកទឹកគឺជាសារជាតិពិសិដ្ឋមួយ ដែលគួរឱ្យគោរពបូជា ពីព្រោះគេមានជំនឿថា ទឹកគឺជាព្រភពនៃជីវិត ។ ជីវិតរបស់យើងអាស្រ័យដោយទឹក ពីព្រោះទឹកនៃឈាមមានទឹក គឺទឹកនៃឈាមមានជីវិត ។ លើសពីនេះទៅទៀត ការរួមសង្វាសរវាងភេទប្រុស និងស្ត្រីភេទតំណាងដោយស្ថានទ្រោណី ពោលគឺរវាងព្រះឥសូរ និងព្រះនាងឧមា គឺជាប្រភពនៃជីវិតរបស់មនុស្សលោកទាំងមូល ។

តាមការសិក្សាប្រៀបធៀប យើងអាចធ្វើការកត់សម្គាល់ដូចតទៅនេះ៖

អត្តចរិកជាមនុស្សភាពរបស់ព្រះសិវលិង្គ និងព្រះនាងយោនី គឺជាលក្ខណៈពិសេសនៃទេវវិទ្យាបុរាណ ។ កុំភ្លេចថា ព្រះនាងគង្គា ដែលនៅទីនេះ តំណាងឱ្យស្ទឹងអង្គង់ពងផ្កាយបើតាមទេវកថាវិទ្យាបុរាណឥណ្ឌូ-ខ្មែរ មានតួនាទីផ្តល់នូវទឹកសម្រាប់តំបន់សៀមរាបអង្គររួចប្តូរទៅជាមូល ។ ទេវភាពនៃព្រះនាងគង្គាដែលជាព្រះអាទិទេព តំណាងឱ្យទឹកនៃដងស្ទឹងអង្គង់ពងផ្កាយ ឬស្ទឹងនៅក្បាលស្ថានបណ្តាលពីភាពអស្ចារ្យនៃធម្មជាតិ ដែលជាប្រភពមិនចេះរឹងស្ងួតនៃជីវិត រីឯនិមិត្តរូបសិវលិង្គ ថ្មវិញ ក៏ស្ថិតនៅក្នុងឧត្តមគតិសង្គមដូចគ្នានេះដែរ គេជឿថា លិង្គតំណាងនូវភាពរឹងប៉ឹង ឬ អមតៈនៃជីវិត ។

សរុបសេចក្តីមក វត្តមានរបស់ចម្លាក់សិវលិង្គ និងយោនីនៅបាតស្ទឹងអង្គង់ពងផ្កាយ និងក្បាលស្ថាន ជាសញ្ញាធ្វើឱ្យយើងស្វែងយល់អំពីប្រភពឥណ្ឌូមិនមែនគ្រាន់តែមានភាពជាអាទិទេពនៃធម្មជាតិ មានប្រភពមកពីឥណ្ឌូប៉ុណ្ណោះទេ ក៏ប៉ុន្តែ ជំនឿសាសនា ឬក៏សតិអារម្មណ៍មនោសញ្ចេតនា ដ៏ជ្រាលជ្រៅរបស់អ្នកស្រុកថែមទៀតផង ។

ក្នុងក្រសែភ្នែករបស់មនុស្សខ្មែរដែលប្រកបរបបកសិកម្ម ជីវភាពរស់នៅមិនអាចនឹងថែរក្សានូវនិរន្តរភាពបាន បើប្រសិនជាគ្មានទឹកដែលត្រូវបានប្រដូចទៅនិងទឹកកាមកើតចេញពីការរួមភេទរបស់ព្រះអាទិទេព ហើយដែលជាប្រភពនៃជីវិត ។ នៅទីនេះ ភេទប្រុស និងភេទស្ត្រីតំណាងដោយស្ថានទ្រោណី សញ្ញានិមិត្តនៃសិវលិង្គ និងយោនី គឺជាអង្គជាតិរបស់ព្រះសិវៈ និងព្រះនាងឧមាផ្ទាល់ ដែលត្រូវបានបញ្ចូលគ្នា ឱ្យក្លាយទៅជាអង្គភាពតែមួយ ។

ដូចនេះ ចម្លាក់សិវលិង្គលើដងភ្នំតូលែន ពិតជាពាក់ព័ន្ធនឹងទេវកថាបែបព្រហ្មញ្ញសាសនា ដែលជាប្រភពនៃស្នាដៃឯកផ្នែកចម្លាក់ស្ថាបត្យកម្មខ្មែរបុរាណ ហើយវាក៏ជា តម្លៃសិល្បៈមួយយ៉ាងធំធេងកាត់ថ្លៃមិនបានផងដែរ ។

អ្វីដែលទើបពោលមកខាងលើនេះ មិនមែនជាសក្ខីភាពនៃទស្សនៈវិជ្ជាប្រកបដោយបញ្ញាញាណដ៏ខ្ពង់ខ្ពស់ វឌ្ឍនភាពខាងនយោបាយ សិល្បៈស្ថាបត្យកម្ម និងសេដ្ឋកិច្ចរបស់ព្រះមហាក្សត្រីយ័ន្ត្រី និងជនជាតិខ្មែរទេឬ ? (កុំភ្លេចថា នៅលើភ្នំគូលែននេះ មានប្រាង្គប្រាសាទតូចធំចំនួនមិនតិចជាតិ៥០ឡើយ ។

ក្រៅពីមណ្ឌលបូជនីយសមរណ៍ភ្នំគូលែន ដែលមានក្បាលស្ពានរួមបញ្ចូលជាមួយគ្នាផងនោះ ជាប្រភពនៃសាមគ្គីភាព សម្ព័ន្ធភាពរវាងព្រះរាជា និងប្រជាពលរដ្ឋខ្មែរគ្រប់មជ្ឈដ្ឋាន យើងក៏បានដឹងក្រោយនេះបន្តិច ក្នុងចក្រភពអង្គរ ក្នុងមណ្ឌលផ្សេងៗទៀតជាច្រើនផងដែរ ។

ខ-មណ្ឌលបូជនីយសមរណ៍នគរជ័យស្រី និងរាជវិហារ

ក្នុងរជ្ជកាលរបស់ព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៧ ក្នុងអម្ពង្គចុងស.វ.ទី១២ ដើមស.វ.ទី១៣នៃគ.ស. ពោលគឺក្រោយពីសង្គ្រាម សង្គមខ្មែរបានទទួលនូវសុខសន្តិភាពបរិបូរណ៍ ។ គេសង្កេតឃើញថា សង្គមខ្មែរបានបង្កើននូវការសាងសង់បូជនីយដ្ឋានថ្មីៗជាច្រើនកន្លែង សម្រាប់រំលឹកនូវជ័យជម្នះផ្នែកសឹកសង្គ្រាម និងការសងគុណបំណាច់ដល់បុព្វការីជនរបស់ព្រះរាជវង្សានុវង្ស និងប្រជាពលរដ្ឋ ។

សង្គមខ្មែរគ្រប់វិស័យក្នុងជីវិតសេដ្ឋកិច្ចសង្គម នយោបាយការទូត និងវិទ្យាសាស្ត្រក្នុងប្រទេស និងក្រៅប្រទេស មានភាពនឹងន់ និងប្រកបដោយភាពជឿនលឿន ។ ក្នុងអន្តរកាលនេះ ព្រះពុទ្ធសាសនាមហាយាន បានដើរតួនាទីយ៉ាងសំខាន់បំផុត ពីព្រោះសំណង់ស្ថាបត្យកម្មប្រាង្គប្រាសាទដ៏ច្រើនលើសលប់ បានលើកតម្កើងព្រះធម៌យ៉ាងខ្ពស់បំផុត ហើយដោយសារអន្តរកាលនៃលិទ្ធិសាសនានេះហើយ ទើបធ្វើឱ្យជនជាតិខ្មែរ បានរូបរួមសាមគ្គីភាពជាមួយជុំវិញព្រះ

មហាក្សត្រីយ័ន្ត្រី ដើម្បីធ្វើការអភិវឌ្ឍន៍ប្រទេសជាតិមាតុភូមិ ។ ដោយសារមូលហេតុសាសនានេះហើយ បានជាជនជាតិខ្មែរទាំងមូល ដណ្តើមបាននូវកេរ្តិ៍ឈ្មោះដ៏ល្បីល្បាញ រហូតដល់សព្វថ្ងៃនេះ បើទោះបីជាឆ្លងកាត់គ្រោះមហន្តរាយយ៉ាងណាក៏ដោយ ។

យោងលើសិលាចារឹកប្រាសាទព្រះខ័ន គេអាចកំណត់សម្គាល់បានថា ក្នុងរជ្ជកាលរបស់ព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៧ នៅរាជបុរីអង្គរ មានមណ្ឌលបូជនីយសមរណ៍ពីរដែលមានលក្ខណៈស័ក្តិសិទ្ធិ ជាងបូជនីយដ្ឋានប្រយោគទៅទៀត ។ មូលហេតុនៃកិត្តិយសដ៏ល្បីល្បាញនេះ បណ្តាលមកពីទីក្រុងជ័យស្រី ត្រូវបានព្រោះព្រំដោយតីថា ដែលជាស្រះទឹកដ៏ពិសិដ្ឋដល់ទៅបី ដែលតំណាងឱ្យព្រះពុទ្ធ ព្រះសិវៈ និងព្រះវិស្ណុ ។ រីឯនៅប្រទេសឥណ្ឌាវិញ ទីក្រុងប្រយោគ មានទន្លេតែពីរទេគឺទន្លេគង្គា និងយមុនា ដែលព្រោះព្រំ ។ ស្រះទឹកទាំងបីខាងលើគឺ បារាយណ៍ទឹកដែលស្ថិតជុំវិញរាជធានីអង្គរសព្វថ្ងៃនេះ ដែលមានបារាយណ៍ខាងកើត ដែលមានប្រាសាទមេបុណ្យ ចំកណ្តាល ឧទ្ទិសចំពោះព្រះសិវៈតំណាងដោយព្រះសិវលិង្គ ។ បារាយណ៍ខាងលិច ដែលមានតម្កល់ចម្លាក់ព្រះវិស្ណុសិរីទ្ធិធំមួយ និងបារាយណ៍ព្រះខ័ន ដែលមានប្រាសាទនាគព័ន្ធស្ថិតនៅចំកណ្តាល ។

រីឯទីក្រុងរាជវិហារ ដែលមានប្រាសាទតាព្រហ្មជាស្នូលវិញ ក៏បានទទួលភាពល្បីល្បាញដូចគ្នាដែរ បើសម្រាប់ទៅលើសិលាចារឹកនៃប្រាសាទតាព្រហ្ម ។ ប្រាសាទនេះ ដែលជាទីក្រុងផង ហើយត្រូវបានសម្តោចដោយព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៧ នៅឆ្នាំ១២៩១នៃគ.ស. ដែលក្នុងឱកាសនោះ ព្រះមហាក្សត្រីយ័ន្ត្រីបានធ្វើពិធីបើកព្រះនេត្រព្រះបដិមាព្រះពោធិសត្វ អវលោកេស្វរៈ ឈ្មោះជ័យវម៌្មេស្វរៈ តំណាងឱ្យព្រះរូបរបស់ព្រះបិតារបស់ទ្រង់ ។

សូមរំលឹកថា ព្រះបិតារបស់ទ្រង់មានព្រះនាមថា ធរណិន្ទ្រវរ្ម័នទី២ ។ រីឯ ប្រាសាទព្រះខ័នវិញគឺ សម្រាប់ឧទ្ទិសចំពោះព្រះមាតារបស់ព្រះអង្គ ក្រោមរូបភាព របស់ប្រជ្ជាបារមីតា ។

នៅមានប្រាសាទដែលជាទីក្រុងជាច្រើនទៀត ដូចជាទីក្រុងប្រាសាទ បន្ទាយឆ្មារ ទីក្រុងប្រាសាទមឿងសិង ។ល ។ ដែលយើងពុំអាចពិពណ៌នានៅទីនេះ ឱ្យអស់បាន ។

១០- ការយាងទៅកាន់ស្រីលង្កា របស់ព្រះតាមលិន្ទៈ

អ្វីដែលត្រូវបញ្ជាក់ជាបឋមនៅទីនេះ គឺការយាងទៅកាន់កោះស្រីលង្កា របស់អ្នកដឹកនាំខ្មែរនាសម័យបុរាណ គឺបណ្តាលមកពីមូលហេតុសាសនា ។

តាមពង្សាវតារនៃវិមានកែវរបស់ប្រទេសភូមា គេដឹងថា ព្រះរាជបុត្រ របស់ព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៧មួយអង្គ ដែលមានព្រះនាមថា តាមលិន្ទៈ ស្តេចបានយាង មកកាន់កោះស្រីលង្កា ដើម្បីរៀនសូត្រផ្នែកធម៌វិន័យខាងព្រះពុទ្ធសាសនា លទ្ធិ ហិនយាន ។ ព្រះអង្គម្ចាស់តាមលិន្ទៈ ស្តេចបានត្រឡប់មកកាន់ព្រះរាជាណាចក្រ កម្ពុជាវិញនៅឆ្នាំ១១៩០ នៃគ.ស. ក្រោយពីព្រះអង្គត្រូវបានឧបសម្បទារួចមក តាមទំនៀមទម្លាប់នៃពួកមហាវិហារ ។ ដូច្នេះ លទ្ធិព្រះពុទ្ធសាសនាលទ្ធិហិន យាន ប្រើភាសាបាលី បានរួមរស់ជាមួយលទ្ធិមហាយាន យ៉ាងសុខដុមរមនា នៅចុងស.វ.ទី១២ ដើមស.វ.ទី១៣ ក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៧ ។ ជាការ ពិតណាស់ ដែលយើងបានដឹងព័ត៌មានតិចណាស់ ពីលទ្ធិព្រះពុទ្ធសាសនានិកាយ ហិនយាន ក្នុងសម័យវប្បធម៌បាយ័ន ក៏ប៉ុន្តែ អ្វីដែលគួរឱ្យកត់សម្គាល់ គឺសម័យនេះ

មិនមែនជាចំណុចចាប់ផ្តើមថ្មីទេ នៃការគោរពលទ្ធិព្រះពុទ្ធសាសនាហិនយាន ដោយប្រើភាសាបាលីនោះទេ ។ ទោះជាមានការយាងរបស់ព្រះរាជបុត្ររបស់ ព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៧ ទៅកាន់កោះស្រីលង្កាក៏ដោយ ។ ពីព្រោះវត្តមានរបស់ និកាយហិនយាន ឬថេរវាទ ដែលមានប្រភពចេញពីប្រទេសឥណ្ឌា ដោយប្រើ ភាសាបាលីមាននៅលើទឹកដីខ្មែរ តាំងពីសម័យនគរភ្នំមកម៉្លោះ ។ តែសម័យនោះ ពុំមែនមានតែនិកាយមហាយានមួយទេ ដែលប្រើភាសាសំស្ក្រឹត ព្រះពុទ្ធសាសនា និកាយហិនយាន ជួនកាលក៏ប្រើភាសាសំស្ក្រឹតរួមនិងភាសាបាលីផងដែរ ។

ដូច្នេះហើយបានជានៅតាមប្រាង្គប្រាសាទនានា ព្រះបដិមាដែលជាហិន យានដូចជា ព្រះពុទ្ធអង្គប្រកនាគជាដើម ស្ថិតនៅក្បែរនិង ព្រះអាទិទេពនៃលទ្ធិ មហាយាន ។

សូមរំលឹកផងដែរថា ការយាងរបស់ព្រះអង្គម្ចាស់តាមលិន្ទៈ ទៅកាន់ ស្រីលង្កា ស្ថិតក្នុងរជ្ជកាលរបស់ព្រះបាទបរក្សមហេន្ទ្រវរ្ម័នទី១ (១១៥៣-១១៨៦ នៃ គ.ស) ដែលបានរៀបចំព្រះពុទ្ធសាសនា ឱ្យមានរបៀបរៀបរយឡើងវិញ ជាហេតុ ដែលបណ្តាលឱ្យមានការផ្សព្វផ្សាយនៃសាលាមហាវិហារ នៅអនុទ្ធិបុរៈ ទៅកាន់ អាស៊ី ប៉ែកអាគ្នេយ៍ ។

គេក៏អាចឃើញទំនាក់ទំនងខាងវិស័យសាសនា រវាងជនជាតិខ្មែរនា សម័យអង្គរ និងស្រីលង្កា តាមរយៈប្រភពព័ត៌មានមួយចំនួន ដូចជាសិលាចារឹក ក្នុងរជ្ជមហាលោនរូរ នៅឆ្នាំ ១១៨៦-១១៩៧ នៃគ.ស. ។

ព្រឹត្តិការណ៍នេះ អាចជាការងាយយល់ ព្រោះនយោបាយជាតិរបស់ព្រះ បាទជ័យវរ្ម័នទី៧ មានសភាពស្រដៀង និងព្រះរាជសកម្មភាពរបស់ព្រះបាទ

បក្សពហុភ័យ ដូចជាការសាងសង់មន្ទីរពេទ្យ ស្ថាប័នប្រឹក្សាសាស្ត្រ កសាងវត្តអារាម ជាដើម ។

ដូចនេះទំនាក់ទំនងរវាងជនជាតិខ្មែរ និងស្រីលង្កា គប្បីអ្នកស្រាវជ្រាវយក ចិត្តទុកដាក់ ធ្វើឱ្យតែយើងពុំទាន់មានលទ្ធភាពស្គាល់យ៉ាងពិស្តារក៏ដោយ ក៏ប៉ុន្តែ អ្វីដែលសំខាន់គឺ ការប្រាស្រ័យទាក់ទងគ្នារវាងប្រទេសទាំងពីរ ដែលត្រូវបាន អនុវត្តឡើងតាំងពីសម័យបុរេអង្គរមកម៉្លោះ ។

សរុបសេចក្តីមក ចំពោះជនជាតិខ្មែរ និងស្រីលង្កា គឺជាដើមកំណើតនៃ ព្រះពុទ្ធសាសនាខ្មែរយ៉ាងប្រាកដ ។ នេះជាការទទួលស្គាល់ជាទូទៅ ដោយសង្គត់ ធ្ងន់ទៅលើឥទ្ធិពលនៃលទ្ធិហិនយាន ប្រើភាសាបាលីជាយាន ។ បន្ថែមលើនេះ ទៅ ទៀត ជនជាតិខ្មែរជឿថា ព្រះត្រៃបិដកក៏មានប្រភពចេញពីកោះស្រីលង្កាមក ផងដែរ ។

ម្យ៉ាងវិញទៀត យើងក៏អាចនិយាយផងដែរថា ក្រោយពីត្រឡប់មក វិញ ក៏មានការសាងសង់ព្រះចេតិយ ឬស្នូបថ្មបែបស្រីលង្កា នាកណ្តាលប្រាសាទ ព្រះខ័នទុកជាទីគោរពបូជា ។

ទិន្នន័យខាងប្រវត្តិសាស្ត្រមួយទៀត ដែលយើងអាចដកស្រង់ចេញពី ការស្រាវជ្រាវរបស់យើង គឺធ្វើឱ្យតែព្រះពុទ្ធសាសនានិកាយមហាយាន ជា សាសនារបស់រដ្ឋក៏មែនពិត ប៉ុន្តែក្នុងពេលជាមួយគ្នានេះ លទ្ធិហិនយាននៅតែ រក្សាតម្លៃដដែលដែរ ដូចជាចម្លាក់តំណាងព្រះពុទ្ធអង្គមួយចំនួនជាភស្តុតាង ស្រាប់ ។ ភាពពហុជំនឿនេះ ជាកត្តាឆ្លុះបញ្ចាំងនូវលក្ខណៈសំយោគ ផ្នែក មនោគមនិរិដ្ឋាសាសនា ក្នុងរជ្ជកាលរបស់ព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៧ ។